הספר הזה שייך.-
לזלמן יזרוביץ.

עֵדֻיּוֹת.

לפני הפרעות.

הרב שניאור זלמן סלונים, בנוה־שלום:

ביום הראשון, בבוקר השכם, בשעה חמש בבוקר, באה ערביה כובסת ששמה זהרה, ואמרה לנו שלא נצא מן הבית, מפני שהאופה הערבי אמו להּ שתהיינה היום שחיטות ביהודים. „זה יהיה אצל השעריה". אותה ערביה ספרה לנו, כי הערבים מתחפשים בתור שוטרים.

יעקב לרר, מגדל דבורים, בפרדס לטיף ג'לד.

בשבע והצי בבוקר, בהכנסי לפרדס, פגש אותי שומר הפרדס ואמר ל כמובן, בהלצה: מתי כבר אוכל לקחת את כורותיך לכפר שלי. בערב בא אלי איזה ערבים והאיצו בי לברח מהר, מפני שאני בסכנה. עזבתי את ה270 כורות ו45 פחים דבש והחמורים וכו' וברחתי. בדרך פגשני ערבי מכיר, חמים אבו עלי מסלימה, והזהירני שוב על המצב, מפני שהאפנדים מיַסְפים את הפלחים מהסביבה לבא ולהרוג את היהודים. על שאלתי: והממשלה? ענה: היא חסרת כח. עזבתי אותו ובמקרה פגשתי אותומוביל*) ונכנסתי העירה.

אהרון בהגר"א, בן 42. 23 שנה בארץ. סוחר:

בבוקר יום א' בבואי למשרד יעקבסון אשר על יד הגמל דרשו ממנו הערבים, שיש לי אתם מו"מ, כגון מובילי הסירות, סוכני בית המכס וכו' שאנמור אתם תו"מ את החשבונות ולשלם להם תו"מ את המגיע להם. כרגיל אינם בהולים כ"כ אחרי הכסף.

קונה נקדימון מנוה־שלום. עשרים שנה בארץ.

זה חמש עשרה שנה שאני יושבת בנוה־שלום ברחוב האטליזים. ברחוב שמתחת לביתי גר אופה ערבי. בנו של אותו אופה ששמו חליל אַל־אַסמר־אל־פרן, נכנס אל ביתנו ביום השבת 30 לאפריל ובין יתר דבריו אמר לי:

---

*) האותומוביל הזה נשלח בלוית צבי שץ, ביום ראשון לפנות ערב, להעביר את ברנר ואת היצקרים מן השכונה. האותומוביל היה צר מהכיל את שמונת האנשים, שהיו במעון — ביחד עם

...א. מה שנעשה לכם – אני מבטיח לכם שעוד תנשקו ... אנחנו צחקנו עליו, כי לא הבינונו למה רומזים דבריו. ...בקר בשעה 8 נכנס שוב פעם אותו חליל ובקשני לתת לו ...ם לו. נתתי לו. הוא הוציא גפרורים והחל לשרוף את הכסף. ...ר – „מדוע"? ענה לי: „במקום העשרים גרוש האלה תשלמו לי בעוד ...ה שעות כפל כפלים, התבוננו וראיתם כמה כחי גדול"! בדבריו אלה ...זב את ביתנו. כעבר שעות אחדות החלה ההתנפלות בנוה שלום, וחליל הנ"ל היה הראשון שרץ בראש חבורת ערבים אל ביהכ"נ של ר' זרח ברנט. הם החלו לפוצץ את שמשיות החלונות בצעקות: „צריך לשרף את ספרי התורה שלהם".

נתן ספיבק, בן 45, מול הדואר:

ב־6 בבוקר, יצאתי לעבודה דרך רחוב נוה שלום. ערבי קטן בן 13–14 שנה עבר על החנויות וסמן סמנים על כתלי החנויות היהודיות.

ד"ר עזיאל מלר, גר בענ'מי.

אני מאשר בזה שהייתי נוכח בשעת הפרעות בנוה שלום וראיתי בעיני, כי החנויות הערביות היו מסומנות בקרטון באופן הזה ٤. החנויות האלו נשארו שלמות.

עזריאל קובריק ודוד רויניק.

בעשר בבוקר, עברנו ברחוב הערבים, קרוב לבית־החולים. העמידו אותנו ערבים קטנים בז'רגון: „ניט גיין! שלאגען!". חזרנו לדרך נוה שלום. רדף אחרינו ערבי והשליך אחרינו שברי־כלים. וכששאלתיו: מה אתה רוצה? הוציא סכין. זה היה לפני התהלוכה.

חוני קירשנבוים מספר שביום השלישי בחול המועד אמר לו ילד ערבי הנמצא אצל נורני שעושה חגורות עור: האם אתה יודע שיהרגו את היהודים?

דוד נובובולסקי, בן 45, נוה שלום, סוחר.

לפני עשרים יום בערך נכנסו אל בית המסחר של אחי מאיר נובובולסקי ערביות אחדות לקנות דבר־מה, ואחת מהן, ממשפחת אבו־חזרה, אמרה כדברים האלה: בעוד עשרים יום תהיה שחיטה גדולה ביהודים.

ס. אשכנזי, בן 21, יליד הארץ:

עוד בבוקר, בשעה 7, ראיתי שהערבים מתכוננים
אני נמצא ברמלה. שמעתי מפי הערבים, לפני שבוע,
לקחת את החרם (מסגד עומר) ולכן מת המופתי הזקן, שהבטיח
פשטה שמועה, שהיהודים עשו דגל, שעולה ממון רב, והם רוצים
נבי מוסה. אני מכיר את האנשים שספרו לי את הדברים בחום רב.

בעתון הצורר „פלשתין" היוצא ביפו, בגליון 379 מיום 26 אפריל, נדפס מאמר בשם „הראשון למאי".

בו נאמר:

„הראשון למאי מכל שנה הוא מועד הפועלים בכל העולם, אשר בו הם חדלים מעבודתם והולכים ברחובות, ולפניהם הדגלים והמוזיקה ומנגנים מנגינותיהם הידועות. אבל פעמים רבות קורים מקרי דם ביום הזה, ואז נהפך הוא לאסון בשביל הרבה אנשים. ולראשון למאי של שנה זו יש חשיבות מיוחדת".

ב„דואר היום" קפ"ד מיום כ"ז ניסן נדפס: ו ל ט ר ס - ט י י ל ו ר ו ג ב ר י א ל ב י ר ו ש ל י ם.

מר ג ב ר י א ל, שהיה מנהל הכספים בימי שלטון המצביא ב ו ל ס והידוע באיבתו ליהודים, נמצא בא"י עוד מיום כ"ז לחדש שעבר. כמו כי הודיעונו, כי בימים האחרונים הגיע לא"י הקולונל ו ל ט ר ס - ט י י ל ו ר מן שהיה ראש המפקדה של ב ו ל ס בימי הפרעות בשנה שעברה בירושלים.

נודע לנו, כי מר גבריאל ומר ולטרס-טיילור נתקבלו לראיון אצל הנציב.

ברגע האחרון הודיעו לנו, כי לרגלי המצב בארץ הגיש הח' י. בן-צבי לנציב העליון את התפטרותו (בצרוף תזכיר מפורט) מהמועצה הארצי-ישראלית.

בראשית הפרעות.

...ם בַטיטו, בן 36 שנה, נולד בארץ.

...דרך הַרַת טַנַק אצל מקום מעמד השוטרים. מול חנותי יש קפה של ...ש בה שתי דלתות, לצד מזרח ולצד דרום. בשעה 9 בבקר התחילו ...בים מתאספים ויושבים על אם הדרך ומקלות וסכינים בידיהם. לערך בשעה ...שר באה קבוצת שוטרים וישבו גם הם עמהם יחד, עבר על פניהם יהודי ספרדי אחד, שמואל כהן יוחננוף, קפצו עליו השוטרים והכו אותו מכות אכזריות ברוביהם. המוכה צעק: אחי, אחי, אל תכוני! ולבסוף נמלט מידיהם והשוטרים חזרו למקומם, אז סדרו את תכנית הפרעות. דברו שצריך לארב ליהודים במקום הזה לאמור: „טַאלְו אֶנְהְקְ אַלֶהוּם פִּי אַדוּל שַׁאַרֶה". אחרי רגעים אחדים עבר השוטר טופי אֲפנדי בשוק ואמר לבעל הקפה לסגור ואמר לערבים: „עשו כרצונכם ואל תשבו פה, אין שום תועלת לישיבתכם פה" ותיכף סגרו את הקפה והלכו כלם. כעבור חצי שעה באו שוב הערבים. סגרתי את עצמי ואת בני בחנות. מספר הערבים שבא היה גדול מאד. הם באו ביחד עם שוטרים, כלם היו מזוינים במקלות ובסכינים, שמעתי מתוך החנות יריות וצעקות כשהבטתי מתוך המנעול שמעתי שהערבים רדפו אחרי קבוצת יהודים בקריאות: „אַי יהוּד" (הנה יהודים), השתמשתי בהזדמנות, יצאתי מתוך החנות ונצלתי.

כשקצת השתתק שבתי לחנותי וראיתי שהכל שדוד, את הדלת שהיתה סגורה, פתחו ולקחו את הכל.

———

דוד מילר, בן 49, מורה בשכם.

שמעתי ע"ד פרעות בנוה-שלום. ירדתי לנוה-שלום ומצאתי שקט גמור. נכנסתי לחנות בריסק ושם ראיתי שבאה כנופיה גדולה של נבלוסים (אנשי שכם) שאנכי מכיר בהם. התפלאתי על המצאם בעיר יפו. אחרי כן ראיתי שהפוליסים הערבים צוו על החנונים הערבים לסגור את חנויותיהם, וליהודים לא אמרו כלום. תיכף הכרתי שהפוליסים מסדרים איזה דבר. ומיד ברחתי לביתי. אבל לפני המבוא שלי כבר עמד מחנה גדול ושדד את הסנדלריה שאצל בית בריסק. בעמל רב בקעתי לי דרך בין ההמון הפרוע, אבל הם תפשו אותי והתחילו להכותני על ראשי ולפשוט את בגדי. שכן ערבי אחד צעק אליהם שיעזבו אותי, אבל מעילי נשאר בידיהם וכל אשר בתוכו. נכנסתי לביתי שבו כבר נחבאו ד"ר מוליהו ואחיו. סגרנו את החצר. דרך החלונות ראיתי פוליסים עומדים ומשתתפים בבזה שהערבים נשאו לבתיהם. ראינו שנשדד בית מר קירשנבוים. ראיתי שהשכנים נשאו את השוד מביתו. ראינו שכל בתי השכנים נמלאו שוד ובזה. ראיתי שהפוליסים עמדו וצחקו צחוק של שמחה על כל הסחורות שהובאו מחנויות

דוד תדהר, בן 24 שנה נולד בארץ־ישראל, מעיד:

השוטרים, במקום לעצור בעד השוד וההתנפלות עצרו את צעירינו שלא יפריעום מעבודתם, ויחד עם זה ירו עלינו, וכן הסירו את הנומרים שלהם ושוב שמו. הנומרים של השוטרים: 421, 135, 356, 273, 387, 196, 548. הסבל נ' 410 היה בעת השוד ופעמים אחדות הלך ושב לא ריקם. כשהגעתי על יד שוק־הבשר היה אז שם הגזל והשוד. ואחרי שגרשנו אותם אחורנית מצאתי את עומר אל־בטאר, דג'אני, אסם בק (ראש העיריה) ועוד ערבים אחדים. האחרונים עמדו ושוחחו אתנו והלכו. עומר אל בטאר נשאר, משעה 1—$4^1/_2$. השודדים היו בערך 40—50: סבלים, מגהצי נעלים, „בחרים" ושוטרים שרוביהם היו ממולגו, ומאחוריהם שברו חנויות וגזלו. והנני מעיד כי הערביים האלה היו שמה תחת פקודתו של עומר אל־בטאר: כשאמר להם להתרחק — התרחקו. והוא היודע היטב את שמות כל המשתתפים בשוד, כי לא הרבה היו הם. ושיחות מזמן לזמן היו ביניהם. וכן הנני מעיד, כי האופיצר טופיק בק אחרי שלקח חזרה מערבים שונים מהגזל לא רשם את שמותיהם.

בנוה־שלום.

הה' שלמה ורמל מספר:

באתי לנוה־שלום כמעט מהראשונים, לערך בשעה שתים. בהכנסי לרחוב שבו ביהכ"נ זרח ברניט, ראיתי שני ערבים רצים ומשליכים אבנים ביהודים העוברים. אנכי ועוד אחדים הכרחנו אותם להכנס לתוך חנות וסגרנו עליהם את החנות. הלכנו הלאה אל הסמטאות, שם נפגשתי עם התנפלות מסודרת תחת ההגנה של הפולי־סים; בראשם עמד פולים בקצה הרחוב ואחריו עומדים ערבים ובידם אבנים, מזמן לזמן שמעתי יריות וראיתי שהוא מכון את הרובה נגדנו. השתדלתי שהצעירים שלנו ילכו אצל כתלי הרחוב. פעמים אחדות צעקתי לפולים שימנע מהערבים מלהשליך אבנים, והוא בתור תשובה צחק בפני. אחר כך נזדמנו עם הסרג'נט של הפולימים. דרשנו שיפקד על הפולימים שלא יירו בנו והראיתי לו על הפולים שירה בנו. אנכי אמרתי לו שהנני רוצה, שהוא יגש ביחד אתי אל הפולים לראות את הנומר שלו, אבל הסרג'נט ענה לי: אנא בערפו, אנא בידז'יב־הו (אנכי מכיר אותו, אנכי אביא אותו). רק נפנה הסרז'נט מהרחוב הזה, ירה הפולים בשני חלוצים שנשאו על שכמם פצוע אחד, אחד מהנושאים נהרג על המקום והפצוע נפל.

אחרי היריה הזאת התפרצה נגדנו פלוגת ערביים עם אקדחים בידיהם. אנחנו, שבידינו היו רק אבנים ומקלות, היינו מוכרחים לעזב את החלוצים, ההרוג והפצוע, על מקום משכבם ברחוב ונסגנו אחור. כאשר נסגנו אחור נשארתי יחידי ברחוב, והערבי שהלך בראש עם אקדח בידו כון לירות ישר לרגלי, אבל קבל מכת אבן

מהצד ולא הספיק לירות. אח"כ נכנסתי לרחוב אחר, שם עמדנו שורה של אנשים וצעקנו לערבים שיחדלו לירות ולהשליך אבנים, שם היה גם ראש הבילדיה עם צעיר אחד מפקידי הממשלה, אמרו שזהו סגן הגוברנר (הוא דבר גרמנית). הם היו בקצה רחוב נוה־שלום. נגדם בסמטא עמד פוליס אחד. בכל זאת היו לעתים קרובות מתפרצים מן הסמטא ערבים ומשליכים אבנים מבלי להתחשב עם הצעקות שצעקנו להם, „חלס"! ראש הבילדיה הבטיח לנו שהוא ישקיט את הערבים. כשראש הבילדיה עם הפקיד זזו הצדה אל הסמטא, ראינו שמבית אחד סחבו הערביים חפצים, אבל בכ"ז קצת השתתק. כשבאו פוליסים צבאיים וראו שהערביים תוקפים את היהודים, התאמצו להשקיט אותם. בעמדנו עם ראש הבילדיה ועם הפקיד ודברנו אתם שישתדלו להשקיט את הערבים, קפץ לנגדנו ערבי והוציא אקדח מכיסו. אנחנו סבנו אותו והפצנו לקחת מידו את האקדח. הוצאתי את ידו מן הכיס, אבל ראש הבילדיה אמר: „אנכי מכיר אותו, אנכי אביא אותו, הרפו ממנו". גם פקיד הממשלה היה בתוך המהומה הזאת.

———

שמחה בונים בן חיים נובובולסקי בן 71 שנה. גר בארץ ישראל ביפו 31 שנה, מספר:

ביום ראשון למאי לפני הצהרים בשעה 11 בערך ישבתי בבית ולמדתי. פתאם ראיתי שוטרים רוכבים ואחריהם המון ערבים התפרץ אל הרחוב, דפקו ושברו את הזכוכיות בבתי היהודים, שכני. אחרי זה נגשו אל ביתי, הכו בעץ על דלת החדר של ביתי וחצי הדלת הפילו. בזמן שהלכתי אל החדר הפילו הערבים את כל החלונות של ביתי ואת הוילונים לקחו. אחר כך נכנסו אל הבית, הכו אותי באבן ואת אשתי ובני במקלות מכות קשות ובזזו את הבית.

———

יוסף פאפולה:

אני הייתי בעת הפרעות בנוה־שלום משעה אחת עד הסוף. מהאנשים שהשתתפו בפרעות מכיר אני שוטר ערבי, שראיתיו מעביר את הסחורות יחד עם הפורעים. בידו חתיכת בד לבן, ועוד שוטר־פרש ערבי, שאני מכיר אותו לפי מראהו הנהיג את הפורעים וצעק בכל רגע: „דין מחמד אן בסיף" (אמונת מהמד קמה בחרב).

———

ז. קורניק, בית־הלינה:

על יד המבוא לנוה שלום היתה התנגשות בין ערבים ויהודים. מצד הערבים עמדו שני שוטרים ערבים והמטירו עלינו כדורים לרב. השוטרים מסרו את הנשק גם לידי הערבים הציביליים. כמדומה, שגם חוץ מזה היה לערבים נשק. כשנפסקה ההתנגשות ראיתי את מספר השוטרים והם: 562, 347.

אח"כ בסמטא אחת שעל יד נוה־שלום התחילו להתפרץ ערבים ולהמטיר

ישראל שטטין.

בין השודדים והשוטרים שהשתתפו בפ״עות מכיר אני את המספר 357. הוא גם מסר את הרובה שלו לערבי וזה האחרון ירה בבן־דוד.

דוד אלישבסקי, בן 40, בנוה שלום.

בעמדי על הגזוזט״א ביום א׳, בשעה 3 בערך, ראיתי ילד קטן בגיל 11 שנה בערך עוכד ע״י ביהכ״נ האוסטרי על המדרכה וראיתי ששוטר ערבי עומד באותו רחוב, ע״י חנות הגזוז של מר גרוז וירה בילד הזה ברובה הגדול. שמעתי את היריה והילד נפל מת באותו רגע. אח״כ נתאספו אנשים ולקחו את ההרוג והכניסוהו לחצר מר ברנט.

הטבח בבית החלוץ.

מפי עד ראיה, הח׳ פוליקוב.

כשעמדנו בסוף ארוחת הצהרים, אחרי השעה הראשונה, החלה מרוצת הערבים. עוד קודם שמענו יריות בעיר ולא שמנו לחן לב. ראינו כי סוגרים את החנויות. החלוצים, שלא ידעו דבר מהנעשה, עמדו על יד השער הראשי. כעבור רגעים נגשו ערבים אל השער ואחד מהם החל להכות את החלוצים. כלם מהרו להכנס אל החצר. הסתדרנו להגנה. הערבים החלו להשליך אבנים בנו. פקדתי שאף אחד מאתנו לא יעיז להשיב להם באבנים. חשבתי כי בזה הכל יגמר. אבל פתאם התחילו להשליך אבנים גדולות במבוא הראשי. השער הקטן נשבר. מיד נכנסו ערבים אל החצר. האחד שהלך בראש החבורה היה לוטה במסוה על פניו ובידו היה סכין גדול. התנפלנו עליהם בקריאת „הורא!״ וגרשנום מהחצר. רגעים אחדים המשיכו להשליך אבנים ונשתתקו. חבר אחד שעמד על הגג — צופה — הודיע שהערבים שוברים את שער המבוא השני אלינו. שלחנו שם חברים מספר. החברים החזיקו מעמד והדפו את הערבים אחורנית. ושוב תקפו את השער הראשי ואת הדלת שעל יד המטבח. הגינונו אבל פה עלה בידם לשבור את הדלת. נסוגנו אחור והתבצרנו בדלת השניה של החצר. פתאום הודיע לנו החבר הצופה מעל הגג, כי הערבים שוברים את גדר העצים המחיץ בינינו ובין בית־החולים הצרפתי. מיד שלחנו שמה חברים ובאומץ הגינו והדפום מן הגדר והלאה. גשם האבנים לא פסק במשך כל הזמן הזה מעל כל ארבע מקומות־ההתנגשות האלה. מנהלת בית־החלוץ רובה צ׳רקסקי, שנהרגה על ידיהם אחרי כן, היתה כל הזמן ביחד אתנו ולפנינו. היא היתה הראשונה המתקדמת בהתקפה כנגדם. פתאום שמעתי יריות בקרבתנו שומר הגג הודיע שהמשטרה מתקרבת ויורה. בהשבנו, כי המשטרה חשה לעזרתנו: השתדלתי שנעמוד בפני התקפת הערבים עד בוא המשטרה. השוטרים הקיפו את כל עברי החצר והחלו לירות קודם כל - על הבתים ואחר כך

עלינו. בכל הזמן הזה רצתי בכל מקומות המערכה והתאמצתי להשתיק את הבהלה שתקפה את חברינו מפאת היריות המכוונות עלינו, אבל היה אי אפשר. השוטרים קפצו ועלו על הבנינים הנמוכים המקיפים את בית החלוץ ופתחו ביריות גלויות בחלוצים. ומיד לאחר זה השליכו שתי פצצות אל החצר. מהן נפצעו שלשה חלוצים. להשנים שוסעו הרגלים ולאחד הצד. המגינים על השער עוד החזיקו מעמד ולא נתנו לערבים להתפרץ אל החצר. בדרך השער הראשי קפץ והדר שוטר ערבי והתחיל לירות בי. מכל העברים נשמעו יריות הזקות על החצר. החלוצים מהרו להתכנס לבית הראשי. ואחריהם השוטרים ואחריהם הערבים. התחילה השחיטה. השתדלנו להעביר את הנשים אל הדיוטה העליונה של הבית. והערבים עם השוטרים כבר עמדו בשבירת הדלתות של החדרים הסמוכים, שבהם נסגרו החלוצים, ובחדר הקריאה החלה השחיטה באלה שלא הספיקו להמלט אל החדרים הפנימיים. שברו את דלת חדר הקריאה המוליכה אל חדר החברה צ׳רקסקי והתפרצו אל תוכו. ארבע חברות הספיקו לקפוץ מתוך החדר אל החצר. שמה בא לקראתם שוטר. התחננו לפניו שיגן עליהן. הוא הכן וגרש אותן לתוך הסמטא שבין המטבח וחדר הקריאה. שמה הפך את כל הכיסים שלל מהן כל דבר־ערך ורצה לאנוס אותן. הדבר לא עלה בידו. אז דרש מאתנו הצעירים שנלך אחריו. לא זזנו. הוא העמיד אותנו בשורה וירה בנו שלש יריות, אבל לא קלע בנו. אחת מהצעירות תפס וסחב ושתים ברחו. שתים נשארו על המקום וכעבור רגעים מספר יצאו לחצר. שם פגשו ערבי שרצה להרגן, התחננו לפניו והוא הוציא אותן מחוץ לחצר, שם מסר אותן לידי הקהל הערבי שעמד בחוץ ואז הכו אותן מכות אנושות בסכינים ובמוטות ברזל. ובחדרים נמשכה השחיטה. בגופות הנרצחים התעללו באפן נורא. הכום במוטות ברזל והתכו את בשרם בסכינים אחר שנפחה נשמתם. את הצעקות והקולות אין לתאר. ברגע זה הופיע האוירון וירה לתוך החצר. הערבים נבהלו וברחו. תיכף באה העזרה המדיצינית הראשונה בלוית הילים אנגלים. נכנסנו עמם לחדר החברה צ׳רקסקי. היא היתה שחוטה וקרועה לגזרים.

———

הה׳ נ. רוזנברג מספר: בהיותי בנמל בשעה 11 לפני הצהרים ביום הראשון למאי, ראיתי הערבים רצים העירה במקלות בידיהם ובצעקות, הפצתי לרוץ אחריהם ולדעת מה קרה שם, אבל הספנים הערבים יעצוני לבלי ללכת, אני לא שמעתי להם והלכתי. בדרך הפצו להכות אותי, אולם כשפניתי אליהם באנגלית לא העיזו לנגע בי, בקשי הגעתי אל הסריה. שם הביאו פצועים מן הרחוב ואני נתתי להם את העזרה שהיתה באפשרותי. יחד עם הגוברנר ראיתי מן המדרגות איך הערבים שודדים את החנויות העבריות הנמצאות תחת הסריה, כן ראינו איך מכים את היהודים השוכבים על הארץ. פניתי אל הגוברנר לתת לי שני שוטרים מזוינים ללוות אותי לבית החלוצים, ששם כבר פרצו הפרעות וקבלתי תשובה שאין לו שוטרים, ושהצבא יבוא תכף. בינתים עברו ע״י הסריה הרבה ערבים עם הפצים

שדודים, והמשטרה שעמדה שם לא עכבה אותם. באותו זמן הביאו פצועים מכל הצדדים, רופא לא היה, ובעזרת בעל בית המרקחת הקרוב עשינו תחבושת לפצועים. הרבה זמן ארך עד שבא רופא. נסיתי לצלצל לפ. מ. א. אבל לא קבלתי תשובה, בקשתי את הגוברנר לתת לי שוטרים שילווני לתל אביב, כדי להביא רופאים וקבלתי תשובה שלילית.

ראיתי באותה שעה (בין 3—2) את המיור גו'ן עובר ע"י הסריה ואקדה בידו, ורצתי אליו ובקשתיו שילך אתי לבית החלו'ץ, הוא הסכים ובעזרת סרג'נט של הגמל הלכנו שמה. בדרך מצאנו את אותם האנשים שהוכו זה לא כבר מונחים מתים בדם. על יד החנות שתחת בית קנדינוב עמדו הרבה ערבים ושדדו חנויות יהודיות, הסרג'נט של המשטרה לא הפריע את עבודתם, רק הסרג'נט שלוה אותנו ירה באויר והשודדים נתפזרו.

נכנסו לבית שבו נמצא בית החולים של העולים. בקומה הראשונה היו כל הדלתות פתוחות והפצי החלוצים היו פזורים על הרצפה. מסביב לבית נראו ערבים עם נשיהם ובניהם נושאים את החפצים השדודים, כשאימנו עליהם בנשק מסרו אחדים מהם את החפצים. השדודים והשאר התפזר. במקרה נשאר החלק השני של הבית, שבו נמצא בית החולים של החלוצים, שלם. החולים הספיקו להכניס שמה פצועה אחת.

העמדנו את הסרג'נט של הגמל אצל הדלת והלכנו אל בית רוק. בחצר היתה דממת מקום הרב, בפנות שכבו פצועים קשים, שהשכבנום למתים. בחדר הקריאה מצאנו על הארץ חלקי הרהיטים וביניהם פצועים והרוגים. מחדר האכל יצאו נשים וילדים בבכיות להצילם מן המות.

נכנסנו לחדר מנהלת המטבח צרקסקי; על יד הדלת שכבה בים של דם הגב' צרקסקי במצב כזה, שאפשר להשוב כי הרוצחים ענוה, בחדר היו מפוזרים ניירות ושברי רהיטים.

משם נכנסנו אל החדרים הנשארים ומצאנו בכל חדר פצועים והרוגים.

העמדנו את שני השוטרים שבאו מן הגמל על יד השער ורצנו אל הגוברנר, כדי להשיג רופאים ורפואות. בקשי השגנו רק רפואות. ושבנו לבית החלו'ץ, ובעזרת החלוצים נתנו לפצועים את העזרה הראשונה. כעבר זמן קצר בא הרופא של הקרנטין יחד עם ד"ר גולדברג והתחילו להביש את הנפצעים, חלק מהם הכנסנו לבית החולים הצרפתי, ששם לא היה רופא. בין הפצועים היו גם נוססים.

הלכתי אל הגוברנר ובקשתיו שיתן לי שומרים שאסע לת"א להביא רופאים. בעזרת ה' טולקובסקי הסכים לתת לי. כששבתי עם הרופאים אל בית החלו'ץ מצאתי שמה בין הפצועים אחד עשר הרוגים. חלק מן הפצועים ומן ההרוגים העברנו לגמנסיה.

במעון ברנר וחבריו.

מרדכי קושניר מוסר:

אחר התרוצצות של יום תמים בכדי להשיג אותומוביל בלוית צבא בשביל העברת ברנר ומשפחת יצקר, הגרים בשכונה 1) הקרובה לתל־אביב מרחק של 25 רגעים בהליכה ברגל, נסענו בשעה החמישית לפנות ערב אני, אפטר, ובְרוּן וגולדמן, המליץ בינינו ובין האנגלים. בהגיענו אל השער מצאנוהו סגור. על קריאותינו: צבי! צבי! (צבי שץ) ברנר! לא באה כל תשובה. מתוך כדי קריאה נראו לנו נוכח פנינו בדרך לימין, המוליכה אל מוצא השכונה, גופים מוטלים. בגשתנו אליהם נראה לי בראשונה יצקר הזקן שוכב פרקדן ופניו למעלה לצד השכונה (כאלו בדרך ליפו) מצחו שסוע, ערום מחציתו. במרחק צעד או שני צעדים ממנו לצד שמאל על יד הגדר מוטל ברנר, פניו למטה, חצי גופו התחתון ערום ומגולה. אין עליו כל רבב דם ולכלוך. זרועו הימנית פשוטה לצדו ואגרופו קמוץ מאד. כל שכיבתו שכיבה מאסיבית מאומצת, כאלו לאחר התאבקות לא מנוצחת. את היד השניה לא ראיתי. ממנו — לעבר השני של הדרך נפלו בהוג־ראיתי פני אדם לא ידועים לי. (זה היה גוניג.) אחריו נראה לי צבי נטוי על צדו, במכנסים, הרוש מכות מות. את אברהמצ'יק (יצקר) בתחילה לא הכרתי, אחר כן הכרתיו. פני אברהמצ'יק היו מפולשים בעפר ובכל מעמד־גופו היו רשומי התאבקות ונפתולים עצומים וסימני תעלולים בו יותר מאשר באחרים.

פני כולם מלבד הזקן היו לצד מעון ביתם.

בגשתי אל ברנר בפעם השניה בצבצו מתחת חזהו קצות פסת ניר. הוצאתי 2 עמודים קטע־ספרות־יפה. בצדו ההלק של אחד העמודים היה קורט דם ה׳. (לא קרוש).

במרחק כמה מטרים מהם, בדרך הלוכו המהיר של האותומוביל (לא הפצו האנגלים, להתעכב) ראינו גוף קטן כפות ידים לאחוריו וראשו שחור (כפי הנראה מהמכות) זו, כנראה, היתה גוית לואידור.

בבתי ורשה.

ירוחם קליבנוב, פקיד אצל י. ל. גולדברג:

ביום כ"ד ניסן תרפ"א בשעה 8 ו־25 רגעים היה נוכח על יד „בתי ווארשה", אשר על יד המושבה הגרמנית ביפו, וראה 5 שוטרים ערבים מזוינים ורכובים על סוסים כשהם מגרשים את הקבוצה היהודית הקטנה (בת 12 או 15 איש), שהתקבצה

1) בעתונות היומית ובפועה"צ מכנים בטעות את השכונה בשם „כפר סכנה". זה לא כפר כי אם „שכנה" שכונה שעל יד יפו.

לשמור על „בתי ווארשה". כשאחדים מהקבוצה הזו הראו להם, כי בין הפרדסים והאקליפטוסים התחבאו ערבים מזוינים בהמונים (בערך מ־4 עד 5 מאות נפש), ענו השוטרים בהבטחות, כי הערבים האלה לא יגעו לרעה ובזה הסתפקו השוטרים ונסעו העירה (לצד הכביש יפו — ת"א). כעבור 5 רגעים יצאו כל הערבים והקיפו את „בתי ווארשה" מכל הצדדים והתחילו להתפרץ לתוך השערים, וכשלקול צעקת המשפחות התחילה להתקרב קבוצת ההגנה הקטנה, פגשוה הערבים ביריות רבות מאקדחים. המשטרה הנ"ל ששבה למקום המעשה, לא עצרה בידי הערבים מלרדוף אחרי קבוצת היהודים שנסוגו לצד המושבה הגרמנית. כעבור רגעים אחדים נמצאו השוטרים הרוכבים הנ"ל מאחורי הערבים המתנפלים במקום שמתחילה באו לקראתם. החילים הנ"ל לא רצו אפילו להוריד את רוביהם שהיו מונחים על ברכיהם. מכיון שהערבים המתנפלים רדפו אחרינו עד המושבה הגרמנית אולצנו מפני מעוטנו ומפני חסר זיון לשוב לתל־אביב.

———

יוסף גולדמן, אשר היה בראשית הפרעות בביתו, בבתי הורשאים, ואשר בנו נפצע שם ברגלו, מעיד:

ביום הראשון בשעה 3 אחה"צ היתה התקפה של ערבים. כל היהודים יושבי הבתים הסתדרו והדפו את המתנפלים. ההתנפלות ארכה כיום וחצי. כאשר באו השוטרים— שוטר עם שלשה פרשים — ירו עלינו. ומספר הערבים הלך וגדל. ביניהם היו מזוינים באקדחים (ערבי אחד אוכל להכיר). מצבנו היה מסוכן, כמעט בלי תקוה. באותו הזמן באה עזרה של ההגנה מן העיר. הערבים ברחו, ואנחנו נצלנו ורצנו העירה. הערבים שרפו חנות אחת לעינינו, ולאחר שברחנו שדדו את כל הרכוש שהיה לארבעים המשפחות שגרות שם.

———

על החוף.

———

משה אלנבויגן, סוכן החברה „סוכנות ימית ארצי־ישראלית":

ביום א' באו ערבים אל החוף וגרשו את השומרים מהספינה המוטורית החדשה „אציל" של החברה הנ"ל. ביום השני נודע לי ששרפו את האניה, שנבנתה רק לפני חודש ימים (עלתה בסך 1500 לי"מ). הערבי אחמוד בא אלי וספר לי שהוא ראה כיצד שפכו בנזין על האניה ושרפו אותה.

———

פיליפ ציפרינר, בן 40, 8 חדשים בארץ, שומר אצל ד"ר שטינר בחברת „הברוניה":

ביום כ"ד ניסן לפנות ערב — על יד החוף — התנפלו עליו שוטרים ערבים בראשות סרג'נט. הם כעסו על אשר הראה איפה גולו את הסחורות. הדליקו אש והפצו להשליכו לתוך המדורה. כאשר סרו השוטרים האנגלים הצדה התנפלו עליו והתחילו להכותו. האנגלים הצילוהו והביאוהו לסריה. פצוע בראשו, בידיו וברגליו.

בין האסירים.

מאיר בן יוסף אלבינגר, חלוץ מפולניה.

הוא היה בהתחלת הפרעות בקרנטין וביום ב׳ כ״ד ניסן בבקר הלך העירה, תפיש אותו בקצה רחוב הרצל בדרך שכם אופיציר אנגלי והכה אותו, פתאום בא אוטו־משורין, הוא ברח מפני האוטו הצדה, השיגו אותו ואסרוהו. שם ישבו אסורים עוד עשרה אנשים, ביניהם היו ארבעה אנשים שאסרו אותם ביום השבת כ״ב ניסן אחרי שמצאו אצלם פרוקלומציות של המפס״ים. האשימוהו שלא הפיץ להתפזר בזמן שדרשו ממנו. בין האסורים נמצא יהודי אחד מאמריקה שמאשימים אותו, שהרג ערביה; מצאו אצלו פטיש וזהו הסמך להאשמה.

אל האסירים מתיחסים באכזריות, בודים עליהם בלבולים, והערביים מביאים עדי שקר. הרבה ערבים שוהררו מבית האסורים.

שולמין ראה איך הקצין מהמשטרה הוציא לחפשי הרבה אסורים מבלי לבקש מהם דבר־מה להראות לו.

כששאל אותו: מה הוא עושה? ענה כי הפרעות עוד לא נגמרו. ערבי שהובא ע״י יהודים ושהיו אצלו תעודות פספורט יהודי ושטרות שלח לחפשי ע״י השוטר, והאהרון לקח את הדברים אליו. כאשר בא עוד יהודי שעמד שם על ה,גרד״ והודיע לשוטר כי פורעים ביהודים — ירה השוטר ופצע את היהודי בידו.

אלבין (אסיר):

ביום השבת, באתי לארץ. ביום ב׳ עמדתי בין העומדים בתל־אביב ע״י שער יפו. בא אוטו משורין. כלם ברחו והוא נשאר האהרון. הכהו האופיצר של האוטו ולקחהו לבית־האסורים.

הפרטיכל של האופיצר: עמדו 10 אנשים, נגשתי אליהם וצויתים להתפזר. הם לא רצו ואסרתי אותו.

ה. פינברג, בתור עד במשטרה:

בהכרת השוטרים מתעסקים שני חילים משוחררים אנגלים ואופיצר־משטרה ערבי. הם מתיחסים לכל הענין בצחוק. פושטים את השוטרים הערבים ואומרים להכירם. את השוטרים היהודים משאירים במספרים על הכתף וכן מכירים אותם.

אין כל השגחה על האסירים. כל אחד בא ומוציאם על אחריותו. אין עדים יהודים הרבה, כי אם ערבים.

נאסרו 18 יהודים, ביניהם 2 שוטרים. עד יום הראשון ה׳ במאי נתנו לדבר אתם. היום כבר לא נותנים, למרות כל הפרוטקציות. אפילו את האכל אפשר היה

בין האסירים.

מאיר בן יוסף אלבינגר, חלוץ מפולניה.

הוא היה בהתחלת הפרעות בקרנטין וביום ב׳ כ״ד ניסן בבקר הלך העירה, תפיש אותו בקצה רחוב הרצל בדרך שכם אופיציר אנגלי והכה אותו, פתאום בא אוטו־משורין, הוא ברח מפני האוטו הצדה, השיגו אותו ואסרוהו. שם ישבו אסורים עוד עשרה אנשים, ביניהם היו ארבעה אנשים שאסרו אותם ביום השבת כ״ב ניסן אחרי שמצאו אצלם פרוקלומציות של המפס״ים. האשימוהו שלא הפיץ להתפזר בזמן שדרשו ממנו. בין האסורים נמצא יהודי אחד מאמריקה שמאשימים אותו, שהרג ערביה; מצאו אצלו פטיש וזהו הסמך להאשמה.

אל האסירים מתיהסים באכזריות, בודים עליהם בלבולים, והערביים מביאים עדי שקר. הרבה ערבים שוהררו מבית האסורים.

שולמין ראה איך הקצין מהמשטרה הוציא להפשי הרבה אסורים מבלי לבקש מהם דבר־מה להראות לו.

כששאל אותו: מה הוא עושה? ענה כי הפרעות עוד לא נגמרו. ערבי שהובא ע״י יהודים ושהיו אצלו תעודות פספורט יהודי ושטרות שלח להפשי ע״י השוטר, והאהרון לקח את הדברים אליו. כאשר בא עוד יהודי שעמד שם על ה„גרד״ והודיע לשוטר כי פורעים ביהודים — ירה השוטר ופצע את היהודי בידו.

אלבין (אסיר):

ביום השבת, באתי לארץ. ביום ב׳ עמדתי בין העומדים בתל־אביב ע״י שער יפו. בא אוטו משורין. כלם ברחו והוא נשאר האהרון. הכהו האופיצר של האוטו ולקחהו לבית־האסורים.

הפרטיכל של האופיצר: עמדו 10 אנשים, נגשתי אליהם וצויתים להתפזר. הם לא רצו ואסרתי אותו.

ה. פינברג, בתור עד במשטרה:

בהכרת השוטרים מתעסקים שני חילים משוחררים אנגלים ואופיצר־משטרה ערבי. הם מתיהסים לכל הענין בצחוק. פושטים את השוטרים הערבים ואומרים להכירם. את השוטרים היהודים משאירים במספרים על הכתף וכן מכירים אותם.

אין כל השגחה על האסירים. כל אחד בא ומוציאם על אחריותו. אין עדים יהודים הרבה, כי אם ערבים.

נאסרו 18 יהודים, ביניהם 2 שוטרים. עד יום הראשון ה׳ במאי נתנו לדבר אתם. היום כבר לא נותנים, למרות כל הפרוטקציות. אפילו את האכל אפשר היה

להגיש רק ע"י השוטרים. נמצאים במצב סניטרי רע, ישנים על הרצפה. ביום האסרם נמצאו 24 שעות בלי אכל ובלי טפת-מים, למרות כל הפצרותיהם. מסובבים אותם רק שוטרים ערבים ואופיצר ערבי-נוצרי ושמו בורדקש המצטין ביחסו הגס והמזלזל אליהם. אתמול ה' למאי — פנינו למיור ון-רייט, ששם לב להתאוננות ונתן פקודה להקל, אולם היום נשתנה המצב והם נמצאים כלם תחת השגחתו של האופיצר הערבי הנ"ל. לרובם לא הודיעו את אשמתם. הם מרגישים בשנאה המקיפה אותם. דברתי עם ליאון מרשל, אלהנתי, ואלברט פרנקו. הראשון היה חולה בבית החולים של בית ההלויז' המקצוע שלו — מבשל. כשבא הצבא האנגלי לשמור על הבתים אנכי עזבתיו בתור מבשל תה לצבא. הוא שרת אותם במשך יומים. כשהצבא עזב את המקום לא רצו לקחתו אתם. הוא ישב במשך שעות אחדות חבוי בבית-החולים, אולם פחד בעצמו להשאר שם ויצא ההוצה ע"מ ללכת לבית-הממשלה בכדי לבקש עזרה להגיע לתל-אביב. בדרך פגשוהו שני ערבים, הכוהו ומסרוהו לשוטר ערבי. הוא שוכב עכשיו פצוע בבית-החולים של בית האסורים. — הוא אינו יודע את האשמה נגדו. הצעתי לפרוקורור, קרמק, 100 לי"מ ערבון להוציאו. הוא הראה לי 2 אשמות נגדו: א) אדם נושא נשק במצב-מלחמה. ב) יריה על המשטרה. מובן שכל זה בדוי. כשהודעתי שיש אנשים שיכולים להעיד על זה — אמר שהדבר היהודי שיכולים לעשות הוא — שיבואו להעיד לטובתו בזמן המשפט. רוב האסירים נאשמו באשמות מעין אלה. א. פרנקו נאשם שירה ברובה על המשטרה. מחריד הוא מצבם של האסירים השוטרים. מהרגע הראשון שמרו את צעדי השוטר קושניר. מזמן האסרו הכו אותו הרבה פעמים. כך גם מצבו של השוטר קליביצקי. אחיו של האחרון, בא בשבת לבקרו, נמצאו באותו מעמד; בין השוטרים והערבים עדים שהעידו שגם אותו ראו יורה בהמון הערבי, ונאסר גם הוא. בכלל, כל יהודי הקרב למקומות האלה עלול להאסר, כי קמים תיכף עדי-שקר המעלילים עלילות שונות. השוטרים-הפורעים בעצמם מתהלכים ושמים במאסר אנשים נקיים, בהעידם עליהם עדות-שקר.

השוטרים הערבים עושים באסירים היהודים כאות נפשם. מיום ליום נעשה המצב יותר קשה. לא נותנים לגשת אליהם. האסורים מיואשים מאד מהאדישות והוסר הפעולה מצד הצבור העברי.

נחוץ לברר את המצב היורידי ע"י השופטים, כמו כן — לדרוש אפשרות של מו"מ עם האסורים והגשת אכל להם.

הזכרת נשמות

(על פי חברים וידיעות).

רק מעט עלה בידינו לאסוף. בקשתנו שטוחה לאלה אשר צפנו בלבם ידיעות וזכרונות, לבל ימנעו אותם מאתנו. יאסף כל זכר, כל קו באוצר נשמותינו למשמרת.

אהרן בן צבי־אריה איציקוביץ, בן 20 שנה מתיאודוסיה (קרים). נהרג בבית ההלויץ. בא שבוע לפני הפסח. השאיר אחריו אשה וילדה קטנה. לפי מקצועו סנדלר. בא יחד עם הוריו להשתקע באר״י. נהרג ביריה בראשו. נסחב מחוץ לשערי בית ההלויץ, והתעללו בו.

———

מאיר אקרמן, בן 20 שנה, מבנדרי (בסרביה), חבר קבוצת „התחיה" שעבדה במסלה הדשה. נהרג ביריה בראש. נמצא ע״י בית החולים הצרפתי, כשפניו למטה. התגושש בחזקה עם הפורעים.

———

אברהם שניידר. מלופקני, בן 24 שנה. חבר קבוצת התחיה־ההלויץ, נהרג בבית ההלויץ. כל גופו היה מדוקר בסכינים. התגושש הרבה עד שהפילוהו. עבד במסלה הדשה 4 חדשים. השאיר בחו״ל אשה וילדה קטנה.

———

שמואל סטוליאר, בן 19 שנה. מבנדרי, מקבוצת התחיה־ההלויץ, נהרג בבית־ההלויץ, ביריה בצואר ובחזה. עבד ב„מסלה הדשה".

———

נתן נייגוריק, בן 2[illegible] שנה, מרופין. יחיד להוריו. למד חיטות ובשנה האחרונה כשהתכונן לעליה עבד בבית ספר לגננות. נכנס אל הארץ לפני הודש. ותיכף לבואו קבל עבודה אצל חיט בנוה שלום, נפל בהגנה על נוה שלום.

———

ליב צירקסקי, בן 42 שנה, דובה צירקסקי, בת 40. השאירו אחריהם 3 ילדים. באו לארץ לפני 17 שנה. בחו״ל היה הוא מורה לזמרה, בארץ־ישראל היה לפועל בבית יציקה, והיא תופרת. בימי המלחמה נטרדו למצרים. שם השתתף הוא בגדוד גליפולי. לפני איזה חדשים נכנסו לעבוד בבית ההלויץ. היא הגנה על בית ההלויץ ועל עצמה באומץ רב ונהרגה בענויים קשים, והוא נפצע קשה ומת בבית החולים מפצעיו.

———

מרדכי פינקלשטיין, בן 45 שנה, מפטריקוב, נגר. בעל אשה ושלשה ילדים. נכנס אל הארץ בערב פסח, אחד הגבורים שהגנו באומץ. יהודי דתי שסבל עוני ורוגז כל ימיו בדומיה. בדרך לארץ-ישראל סבל מחסור ורעב, וקבל באהבה ובשמחה, ובלבד שיראה בעיניו את הארץ. כשבא לארץ הרגיש את עצמו מאושר, וכאלו שבו אליו ימי נעוריו.

———

מיכאל ברויטמן, כבן 40, מפולניה, חרד ולאומי נלהב, חיט. התפרץ במשך השנה האחרונה לעלות לארץ ולהשתקע בה. כשמבוקשו נתן לו לקח אתו את שני בניו, האחד בן 18, והשני בן 16. עזב אחריו בגולה אשה ושני בנים. נהרג באכזריות במקלות ברזל ובסכינים, ומת מתוך תפלה בעד בני משפחתו.

———

ניסן קובלניק, מרינא. בא לא"י לפני שנה. עבד בכבישים. בא ליפו מראשון לציון, ונפל בהגנה בנוה-שלום, מכדור שוטר.

———

חיים מבורך, בן 30, יליד הארץ, ספרדי. מנהל העבודה בקבוצת-פועלי הדפוס „דואר היום" וחבר ועד האגודה הכללית של פועלי-הדפוס בירושלים. בעל הכרה ומסור לעבודה, נשא בעול דאגות האגודה ועזר הרבה להתפתחותה. טוב ומורה דרך לקבוצת-חבריו בעבודה וחבר טוב. רענן ומלא כח עבודה וחיים.

נסע ליפו לחול המועד פסח לנוח קצת. השאיר אחריו אשה ושני ילדים.

———

יעקב בן שלום לטניק, בן 22, נולד בשפטובקא. בעל תכונות טובות, טוב לב ואהוב על הבריות. נפש ערה, רגשה לכל דבר יפה. שמחה אותו המחשבה, שסוף סוף הוא מגיע לארץ. כל אלה שנסעו אתו יחד בספינה יודעים לספר על ליזותו, רקודיו וזמירותיו, אשר שמחו את כל הנוסעים.

קבל השכלה עברית טובה וגמר את הגימנסיה בחרקוב. מאז הזניח את הלמודים והתמכר לעבודת צ"צ והחלוץ. אהב את השפה והספרות, והיה מקנה את ידיעותיו לאחרים. בא לארץ לפני שלשה שבועות. ונתקבל יחד עם ששת חבריו לגדוד-העבודה בראש-על-עין. שם צריך היה להתחיל לעבוד מיום ב' למאי, אולם יד הפורע מצאה אותו. הוא נפל שדוד על יד השעריה ביפו. — „בארץ ישראל — היה אומר — אפשר להשיג אחת משתים: את החיים או את המות. ושניהם טובים". ל. ק.

———

יונה בן זליג פוגטש. בן 20. מסודילקוב. בא לארץ לפני שבועות אחדים, דרך לבוב, אשר שם עבד עבודה גופנית. עוד בהויך-לארץ הצטין באומץ לבו בשעת סכנה. בבואו נתקבל לגדוד-העבודה בראש-על-עין והספיק לעבוד שם שבועים.

בשבת בא ליפו ובשעת ההתנפלות נמצא בבית-החלוץ. כשראה את הבית

מוקף ערביים החליט הוא יחד עם עוד אחד מהחלוצים לפרוץ להם דרך בין שורות הערביים, כדי להודיע למשטרה ביפו על הנעשה. אבל את מותו מצא מידי אלה, אשר מהם דרש עזרה. כדור של שוטר פגע בו בצדו השמאלי והפילו.

———

יצחק בן שלמה טבק, בן 20, משפטובקא. בא לארץ לפני שלושה שבועות. כשנשמע בבית־החלוץ ב׳ דבר ההתנפלות יצא להלחם בפורעים. נפצע פעם ואחות אחת עוד הספיקה לחבוש את פצעיו. בפעם השניה הוכה בראשו, עד שיצאה נשמתו בטהרה.

———

יצחק בן יואל חיים גילר, בן 20, מפינסק. בשנת 1919 נצל במקרה משחיטת־פינסק, אשר בה נפלו טובי חברי צעירי־ציון (הוא ואחיו עזבו את בית־העם חמשה רגעים לפני בוא החילים). אחרי האסון ערך הוא חוברת־„יזכור" שהיתה מוקדשת לזכר קדושי פינסק.

מ„בית העם" בפינסק נצל יצחק גילר, וב„בית־החלוץ" ביפו מצא את מותו.

בא לארץ לפני חמשה שבועות. היה מן הראשונים בהגנה מול הפורעים, וגם מראשוני הקרבנות. הגין על עצמו במוט־ברזל, שהוציא מגדר החצר והתגושש זמן רב עם רוצחיו, עד שנפל. בגופו נמצאו עשרים פצעים, ממקלות ברזל ומכדורים.

———

יצחק כהנמן (בן־כהן).

היה זה מאותם הבחורים המסתובבים בערים לאחר שהספיקו לקדה לא מעט במושבות. עובד שבוע ומתבטל שבועים, ואולם תמיד שמח בחלקו. בראשונה פגשתיו בועידת היפה — יומם ולילה ישב שם, וכשהיה שומע איזה דבר העלול לערער את יסודות ההתאחדות, היה מתחיל לצעק ולהפסיק. — פרא־אדם, קרא לו הקהל.

ביפו נפגשתי אתו שוב: יום עובד בבנינים, יום בנמל, פעם שומר, פעם מסתובב בשוקים, הכל כמקודם.

מה שלומך? — טוב, ענני. ומה אתה חושב לעשות? שאלתיו. — השבתי לנסע לראות את הורי ואולם איני יכל לעזב את הארץ — הנה תעודה שהוצאתי לפני שנה והנה תעודה מלפני חצי שנה.

לפני הפסח הלך לסרפנד. כאן נפצע בידו השמאלית במכוש ומוכרח היה לשוב ליפו כשידו חבושה. ואולם רק החלה המהומה והוא רץ לנוה־שלום ויצא הימנית הבריאה אוחזת במקל. וכאן פלחהו כדור של שוטר. שלום לך, חבר.

———

משה סטרלצין.

בכ״ז ניסן מת מפצעיו האנושים, אחרי סבלו מכאובים קשים במשך יומים חברנו סטרלצין.

הוא עלה לארץ בשנת 1918 מאמריקא — בתור מתנדב לגדוד העברי, אחרי אשר גמר בהצטינות את חוק הלמודים באוניברסיתה, במחלקה החקלאית. הוא לא הספיק לעבוד בארץ בחקלאות ממש ועסק—אחרי צאתו מן הגדוד—בהוראה, אולם כלו היה מסור לרעיון של יצירת ישוב החילים המשוחררים על אדמת הממשלה. ברעיון זה הגה תדיר, למפעל זה התכונן להקדיש את ידיעותיו החקלאיות. ובעבודת הועד המרכזי של הסתדרות החילים המשוחררים הראה את הריצותו ונאמנותו.

במשך השנים המעטות שהוא חי ופעל בינינו נזדמן לו לגלות ביחוד את מסירותו ואת עומק חושיו לענין ההגנה. בשעת הפוגרום בירושלים היה חבר ההגנה, מפקד־פלוגה הרויק, היודע לסור למשמעת ולהטילה על אחרים, וזכה להכרת כבוד מאת הבריו. מתוך מסירותו והגותו בעניני ההגנה, הציע הוא לפני הממשלה את הרעיון, כי הסתדרות החילים המשוחררים תאושר באופן חוקי בתור הרזרב של מילי־ציה אקטיבית בארץ. ערך רב יש להצעה זו בקשר עם התישבות החילים המשוחררים בשטחים מרוכזים על הגבולות. לרעיון הזה עוד יצטרכו לשוב ולא להזניהו.

עתה, בפוגרום של יפו, עמד סטרלצין שוב בשורת המגינים העזים והמסורים, וברצותו להציל משפחה עבריה באחת השכונות נפל חלל. פ.

צבי גוגיג (קוטבי).

ענו וצנוע, נחבא אל הכלים, ממעט בדבור — כזה היה צבי גוגיג, שנולד בשנת 1896 בעיר קוטי (גליציה) ונהרג ב־2 למאי 1921 בתוך השכונה שכנה בין יפו—מקוה ישראל.

את שנות־המלחמה בלה בגרמניה. בהיותו מחונן בכשרונות סדוריים — התעסק במסחר על דעת עצמו וגם בתור מנהל של מוסדות־מסחר חשובים. אחרי פרוץ המהפכה בגרמניה — בא בו שנוי כביר, אשר בתור תוצאה ממנו — מסר את כל עסקיו לאחיו בברלין והוא נתמסר כלו לעבודה בתנועת „הפועל הצעיר" בגרמניה שהיה אחד ממחולליה.

הוא היה אז המזכיר הראשי של המפלגה הציונית־סוציאלית־עממית „הפועל הצעיר" בגרמניה והבר במערכת „די ארבייט" הגרמנית ו„אונזער פרייהייט (ביודיש), אורגנם של „צעירי ציון" בברלין.

הוא ראה בקואופרציה אחת הדרכים המובילות אל הסוציאליות — ובמשך ששה הדשים נסתלק מעבודה צבורית וישב יומם ולילה בספריות האוניברסיטה והממשלה, כדי ללמוד את הדבר. אולם הוא לא הסתפק בלמוד ובעבודה בגלות; הוא החליט לעלות בעצמו לארץ ולעבוד בה.

בערב־סכות תרפ"א בא לארץ ותיכף מצא את דרכו — בעבודה. כאן, בא"י, נתגלה לא גוגיג הסוחר, לא גוגיג הסופר, לא גוגיג העסקן הצבורי אלא — גוגיג הפועל. במשך כל זמן שהותו בארץ—8 הדשים—עבד בתור פועל בבנינים ביפו.

כאן נפגשתי אתו ונתקרבנו.

סגולותיו הגופניות לא היו כ"כ מפותחות, אבל הולשתו הגופנית נוצחה בהחלט ע"י התאמצות כבירה בשעת עבודתו, בכל 8 השעות של עבודה קשה, מפרכת את הגוף, כמו: הסעת חול, אבנים, חפירת בורות, תעשית ביטון וכו' — לא נח אף רגע והאיץ גם בחבריו, שיעבדו במרץ ובלי מרגע.

— עכשיו — היה רגיל לומר — שעת-עבודה, ועלינו להוציא את המקסימום של פוריות.

זכורני: בין 40 הפועלים שבקבוצתנו היו 3 שעבדו בעצלנות וברשלנות. גוגיג לקח אותם אחד אחד הצדה לדבר אתו בטון חברי ע"ד העבודה העברית וערכה ועל חובת כולנו לסייע להצלחתה. ודבריו השפיעו. הבחורים הזרו למוטב. כולנו ידענו את גוגיג בתור אחד הפועלים הכי טובים שבנו.

— עוד בדרך התחיל גוגיג להתרגל לתנאי-חיים קשים, את הונו שצבר בברלין במשך שנות עבודתו — מסר למשפחתו בגליציה ולעצמו השאיר רק בשביל הוצאות-הדרך. בא"י השב—צריך אדם להיות רק מעמל כפיו. מטריאסט עד הגיעו לחוף יפו באניה „טירול" — זמן 18 יום — התפרנס רק בלחם ותאנים.

בבאו לארץ לא רצה להשתמש בבתי-הלינה ואת לילותיו הראשונים בלה תחת כפת-השמים על החולות אשר ממול מלון ספקטור בתל-אביב. בשתי השעות, שהיו לנו בשביל ארוחת-הצהרים — לא השתמש צבי, בשביל ללכת העירה (עבדנו ע"י שפת הים, במרחק רבע שעה מהעיר) לשם אכילה אלא נשאר שוכב על החוף שע"י הבנין ועסק בקריאת-ספרים. לארוחה הסתפק בלחם ובענבים, שקנה בעד גרושים אחדים.

דבר זה הגיע אצלו עד לידי הסתגפות ממש.

מאין — שאלתיו פעם — תשאב כחות לעבודה? —

— האמינה לי — היתה תשובתו — הכל הרגל: אנחנו, הבאים לארץ, צריכים להסתגל לכל מיני תנאי-חיים ויהיו גם הכי קשים. ולהסתגל צריך דוקא בשעה שיש לנו אפשרות של חיים יותר טובים.

בזמן האחרון שכר לו חדר בדירה, שגר בה גם י. ח. ברנר. אולי רק מקרה הוא ואולי היו איזה נימים בנפשו של גוגיג שמשכו אותו אל ברנר, הנשמה הגדולה, מי יודע? ובאמת התקרב אל ברנר וזה אהבהו.

הסתגלת, חביבי, לא רק לתנאי-החיים הקשים בארצנו אלא גם לתנאי-המות של ארצנו, שלהם צפוי כל אחד מאתנו — — ...היום אתה, גוגיג, ומחר — מי יודע את מי מאתנו ימצא המות?...

ז. ברזלי.

יהודה ואברהם יצקר.

קוראים לכאלה „אנשים פשוטים“, (אלה שידעו אותם חושבים אחרת) ומה יש איפוא להאריך בידיעות ביוגרפיות: יליד אנניב, פלך חרסון. בן 9 נתיתם. בן 11 החל לשרת בחנות. נזדמן לו אדם משכיל אחד מאותם הימים, שפיגלמן, וברגעי החופש קנה לו הילד תורה. בגדלו היה חבר ל„בני־משה“. בחו״ל היה סוחר בתבואות, סוחר בינוני, וגם במסחרו—רק סוחרים אולי ידעו להבין את הקושי והפליאה שבדבר—היה איש ישר. ילדיו זכו לאושר מיוחד: הם לא ידעו את מלחמת „האבות והבנים“. הוא הי מחוץ לדורו, ולא היה מקום לאי־הבנה בינו ובין ילדיו. הם הלכו לארץ־ישראל לקחו את מקומם במשפחת הפועלים, והוא נתעכב מסבת המלחמה בחו״ל ובא אחריהם. שנה וחצי היה בארץ, וכאן היה לא סוחר, כי אם אחד הנאמנים בכל מעשיו לעבודה. ביום טפל בפרות, בלילות שמר. וככה מצאו אותו ההורגים. בן חמשים וחמש היה. כמוהו נחבא אל הכלים, טוב ועדין, מוכן לבא לעזרה, מותר על שלו, היה גם בנו הצעיר אברהם. מסירותו היא שהביאה עליו את המות. בן 19 היה.

מ—ט.

האחד.

לא תצרף היד את ארבע האותיות, שצרופן כ״כ יקר, צלצולן כ״כ אהוב.
איננו עוד. לעולמים עוד!
שכלנו!

אבד לפועלים בא״י האחד, הנאמן, האחראי, העומד לימיננו זה שנים רבות להגן עלינו ולהוכיחנו כאחד, מאיר שבילנו, מונה צעדינו, מטפח ומרבה, ער לכל תנועה ונדנוד בינינו, ניב ופה לכל מצוקות־רוחנו ותלאות חיינו — אתנו בכל.

ידיד־נפש.

בחייו ובמותו לא נפרד. כמות אחד מהם מת: זה סופם של ברלה שוינר, יוסף זלצמן ושר.

האב והבן יצקר העובדים השלוים, שץ ולואידור וביניהם הוא.

צמדה עלינו הגורת־הדמים.

אין ערוך לאבדתנו, אין קץ ליתמותנו.

ז. דויד.

* * *

מדוכאים, בראש מורד לארץ, אנו עומדים לפני שברנו הגדול. אך תמם ילך הלב, המתעטף ביגונו. הוי! מי יכיל את כל גדל היגון בהלקח מאתנו יוסף חיים, אשר הלך לפנינו ויאר את דרכנו, אשר הוכיח לנו תוכחות אב ולטף אותנו ברחמי אב; הוי, ברנר, ברנר! האח־התמורה היקר! האמנם ראשך הוא המפואר, אשר צנח לארץ, האמנם לא נוסיף שמוע את דברי פיך לנצח לנצח? — ואתה, צבי שין היקה, המיתר העדין והרך — האמנם נתקת לעולמים? — ואתם כלכם, הילדים הנחמדים!...

קטן הלב מהכיל את האסון.

א. מ. ק.

על ברנר.

נהרג ברנר, הלוחם היחידי, גבור האמת...

חידה סתומה היית ברגשותיך העמוקים לאין חקר, שהתפרצו מלבך כלַבּה מהרי געש.

מלא רחמים היית. נפש ברנר נקשרה בילד שבנו, וכשחלה הילד, מרט ברנר את שערות ראשו... לא בדרך גוזמא, אלא מרט ממש את שער ראשו...

ושברנר היה נותן את פרוטתו האחרונה לכל קשה יום, זהו מן הדברים שאין כדאי אפילו לדבר עליהם. הלא הוא אהב את האדם אהבה ברנרית, עמוקה כשאול, גם את הערבים אהב, אותם הערבים שהרגוהו, שהרגו את ברנר, החסיד שבאדם...

ויחד עם זה היה לוחם לאמת, ובמלחמתו זו היה אכזרי כמות. לא חס על עצמו ולא חס על אחרים, לא חס גם על המקובל והקדוש במקום שחש נדנוד של זיוף, של רמאות, של שקר. האמת המריצתו להניף לפעמים את גרזנו על המוסר, על האמונה, על הציוניות, על הכל, על הכל... בקשו אמת!

אבל כשהוא בא לדבר על עלובי העולם, אז הוא טובל את עטו בדם לבבו ובמלים אחדות, ברנריות, מגלה את העמק של הצער, המהלחל בלבו כאֵש. קמצן הוא אז בדבורים, ירא הוא, כנראה, שלא יתגנב אל תוכם הזיוף, האורב לכל סופר במלאכתו.

„ושמעו האילנות הנבוהים באותה שעה הד קול מכות אטומות, וקול בכי רפה וללא הועיל מן התל הסמוך" (ברנר בספורו „שנה אחת").

והציור הקצר הזה שאין דוגמתו לטרגיות הוא הוא שאנו מקשיבים מרגעיו האחרונים של ברנר ושל חבריו שהומתו עמו במקום בודד.

א. ז. רבינוביץ.

ברֶנֶר.

———

ברנר מת, הוא כבר קבור, ודבר זה הוא כל העקר עכשיו. הרגשות אינם מחלטים עדיין. ביחד עם ההכרה, כי מה שהיה קודם לא ישוב עוד לעולמים, לכל-לכל ימי-החיים, עוד נדמה כמעט בכל רגע, כי הנה תפתח בשקט הדלת והוא יכנס, כי הנה מהלך הוא ברחוב, או יושב לשלחן הקטן ומגיה עמודי דפוס, או מתבונן ומצמצם את בבות-עיניו. וחי הוא ולא חי וקבור ולא קבור. מיום ליום הולכת וגדלה הרגשת הדבר שקרה, גדלה ומעמקת. לא כאב עמוק בהרגשה. הטמטום עוד גדול מאד ורק הרגשת ההעדר הנוראה, הממשמשת מתחת לרגלים את כל היסודות כמעט, רק היא הולכת ועולה, הולכת ומקפת עד לבלי השאר נקודה פנויה ממנה. ועם זה, כלומר תוך כדי זה, עַד בלב כל הזמן, כל הזמן — כמעט כמו גם תמיד, כמעט כמו גם לפני מה שקרה, אבל בחריפות מיוחדת — כל החזון הארוך והמופלא, שראשיתו היתה תמיד כל כך תמוהה בעינים, כמעט אגדית, ואחריתו כל כך איומה-ברורה, ברורה לאין שעור, חותכת.

מתוך ענני החיים השלוים שהיו תמיד בעולם לפני המהפכה הראשונה ברוסיה התחילה מצטירת לאט-לאט, לאט-לאט, לפני שבע עשרה או שמונה עשרה שנה, דמותו של ברנר. גם בימים הראשונים ההם, בהתחלה, היתה זו דמות יקרה מאד, מדברת אל נימי הלב החבויות ומנחמת אותן ברחמים. מתוך העמודים הגדולים והשקטים של „השלח", מתוך „בחורף" ואחר כך מתוך „מסביב לנקודה" הביטו בכל כך חיים כל אלה הנפשות האמוללות, כל אלה האב-מזונים והדוידובסקים וההוות בלומינות, הביטו תמיד ומשכו את הלב. מין מזיגה נפלאה היתה בין כל התאורים האלה ובין השם הקצר, החם, המקרב והמעמיק „ברֶנֶר". כל הימים וכל הערבים קננה בלב הדמות הזאת והיתה יקרה לאין שעור. „בחורף" — ובשפלה הרוסית הרחבה היה אז חורף גדול, לבן, הוזה. השלוה היתה גדולה, עוד לא היו זעזועים, הרכבות עוד הלכו מצפון לדרום ומפטרבורג לאורל ולסיביריה והיו מביאות לפוסטות את המכתבים המחממים ואת חוברות-הירחונים הנוגעות עד הנפש.

הדמות גדלה-גדלה ולוְתה תמיד. „ואז צותה עליו להרכין ראשו ובידיה החמות והחלקות, הנוגעות ואינן נוגעות, נגעה בחזהו המכוסה, כשהיא מתכונת לתקן את רביד-צוארונו". חוה בלומין עשתה זאת לאברמזון, והתמונה הזאת, ממוזגת לבלי הפרד עם הדמות הרחוקה והרומזת „ברנר", היתה חיה בלב תקופות על תקופות.

אחרי ההתחלה-הפליאה הזאת התחיל נארג ההמשך הארוך-הארוך, הארוך מאד, מלא-האגדה ומרובה-הגלויים. בתקופה שבאה אחר כך, כשהחיים חדלו כבר להיות שלוים והוזים כקדם, כשבאו, אחרי הזעזועים וההתמוטטויות, השנים הלֵאות, הלֵאות מאד, ושום נֶחמה לא היתה, האירה מרחוק, מלונדון, הדמות היחידה, היקרה.

היא הארה וחממה. כמה היה אז חרד הלב לחוברות-״המעורר״ הדקות! „מִכְּתבי סופר״ „מא. עד מ.״ התאורים האלה. Тройка удалая. ומשום מה מטעים ברנר ומדגיש, כי לא היתה זו „טרויקה״ פשוטה סתם, אלא דוקא удалая. שעות אפשר היה אז לקרוא ב„מעורר״ ולינוק צער על עלבון חיינו בעולם ועל עלבון ספרותנו הדוויה. הבטוי הנוקב הזה, האמתי, ועם זה גם המנחם, הטהור בלי סוף.

באותן השנים הלֵאות היתה תמיד קבועה בלב ההכרה המנחמת: שם, בלונדון, ברנר. מעינו מפכה בבטחה. עמו שם גנסין. מרחוק הומה להם שופמן. יש שארית: אפשר להיות.

ותקופה אחרי תקופה לְותה הדמות. היא הלכה הלוך וגדול, הלוך וגדול. לבוב. „רביבים״. „שנה אחת״ וסמוך לזה העמודים הציוריים יותר, הרכים, הנוגעים, של „קיסמים ושיורים״ וכו׳. אחר כך ארץ-ישראל וההשתקעות הגמורה בעניני ארץ-ישראל. היסורים הנפשיים. הגלויים לאין-סוף ב„אזכרה לילי״ג״. ב„לברור הענין״ וביתר המאמרים הרבים בהוצאות השונות. הגלויים לאין סוף בחיים. הספר הנוגה „הצדה״. שוב „רביבים״ וכו׳ וכו׳.

———

לאחר שנים אחדות, בקיץ, בשעות-הבוקר המוקדמות, היה ברנר מהלך בין הכרמים, בשבילי העמק המוריק שבין המושבה הקטנה בת-שלמה וחברתה שפיה. לאט-לאט היה מהלך, ביד סל, על הרגלים היחפות, הזשופות, סנדלים תימניים. בשלוה היה מהלך, כנושא על כתפיו את כל כובד משא יסורי חייו ואת כל כובד משא חיי האדם בכלל. בעינים הבהבה ההבנה הנפלאה, ההשלמה עם החיים הרעים האלה. השמש היתה לוהטת. שומר כרמים היה מרשרש מקרוב. והוא היה מהלך. אי אפשר היה בשעות ההן שלא להזכר בטולסטוי, שהיה מהלך שם, בסביבות פנתו ברוסיה, ואי אפשר היה שלא להזכר בזיו-האיקונין של לנדה שב„מות לַנדה״ של ארציבשב.

לא חדוש היה אז בדמות הזאת, לא צורה עוברת, אלא המשך-המשך ישר ממה שהיה קודם וכוון מסוים לַבּא.

ואמנם כך היה ההמשך. כך היה אחר כך הגלוי ב„אדמה״ וכך היה הגלוי בהליכה ל„גדוד העבודה״ בגליל ובשיבתו משם ובהתבודדותו באותה פנה בין יפו ובין מקוה-ישראל, שבה נהרג. בהמשך-הדרך לא היו סתירות, גם בסוף אין לראות כל סתירה שהיא, אבל זמן-בוא-הסוף, אופן בואו—האמנם גם את אלה יש לראות במחויבי מציאות?

כמה עִור הגורל!

היה האויר חם, מכביד; השמש להטה. רצפת-חדר-המתים בגמנסיה היתה כבר מכוסה שורה ארוכה והתחלת שורה שניה של חללים, ועם זה לא היתה, במדומה, תלויה באויר בשעה זו שלפנות ערב, אלא שאלה אחת, איומת כובד והרדה:

— היביאום, סוף סוף, האבטומובילים האלה חיים?

וכשהחשיכה הסביבה והכל מסביב כאילו התעבה והתחיל מבשר רע, כבר התהלכה השמועה: נהרגו!

לבסוף, עם רדת הלילה כמעט, בא, סוף סוף, האבטומוביל הגדול של משא ועמד. קמה דממה. לא היה עוז להשמיע. ורק לאחר רגע, כשנשמע: — התפזרו! הביתה! הביתה! — נפלט:

— כאן ברנר?

— כאן, כנראה, ברנר, — יצא מפי מי שעמד בתוך האבטומוביל.

לא היה כל פקפוק, שמי שענה כך לא היה צריך לאמר „כנ־אה", ואף על פי כן חלפה להרף־עין אחד תקוה רפויה, שארית תקוה. בהרף־עין זה יָשבו כל הסתירות האפשריות ונמצאו כמה באורים מתאימים. אבל לאחר רגע זה כבר תמכה הכתף באלונקה והאזנים כבר שמעו מלמעלה ברור:

— וזה ברנר.

מה היה הלאה? מסדרון ארוך־ארוך. הרגשה, שהלב מטומטם ואינו כואב. הרגשה, שסמוך לכתפך נתון ראשו של ברנר. הכרה, שהדעה צלולה בתכלית הצלילות. בצלילות ארורה. הכרה, שלמעשה הנעשה על ידך יש חשיבות ממדרגה ראשונה. כובד־ראש! מלא בדיוק ובלי כל פקפוקים אחרי פקודות הממונים: הורד! הרם! עמוד! ימינה! חכו!

— כאן! כאן! „מכאן ומכאן". גם זו, מי שהיתה לנגד עיני ברנר בצַירו את חוה בלומין ב„מסביב לנקודה" נהרגה באחת מערי קרים בשעת פרעות!

ולמחרת לפנות ערב, כשכל אלה הוּשארו שם לעולמים, לעולמים, היה הכל ברור, ברור מאד. מרחוק כבר הבהבו פנסי תל־אביב. מלפנים ומאחור המתה המולת בני האדם השבים משם. מהרו.

— ברנר. צבי שץ; הנטע הרך. יוסף לואידור האבוד; הגִדול המוזר. הנה דולקים כבר הפנסים. בבתים אורות. בכרכי הים, באמריקה, ברומה, בלונדון, נִשאים החיים בכל תוקף־זרמם. אלפי בני אדם נִשאים ברכבות, אלפי בני אדם יושבים לשלחנות וכותבים. קורי עכביש מתוחים.

— גדולים החיים. הנה הָמָה גל־נמלים על יד גזע־עץ איתן. ושמש חממה ממעל. ורוח קלה השיבה נפש. ועלתה אי מזה רגל־מי, כבדה, רחבה, ומעכה עשרים־שלשים נמלים. והחרד הגל לרגע קטן ועמד ותמה ושב תיכף להמות־לחמות.

כל זה היה ברור מאד, ברור לאין שעור.

מנחם פוזננסקי.

הגנה עצמית.

מה היא המלה הראשונה, אשר עלינו להגיד איש לאחיו אחרי האסונות הגדולים, שהתחוללו על ראשינו ביפו ובארץ?

– הגנה!

נערוך את כחותינו על ידי פעולה עצמית שטתית ומתמדת ונעמוד הכן להגן על חיינו, כבודנו, רכושנו ושארית תקות עמנו בארץ. נכנסנו למצב של מלחמה, אשר חלק מתושבי הארץ הכריז עלינו ועל עם ישראל.

הפרעות ביהודי ארץ ישראל השנה הזאת התחילו ביום ההפגנה בחיפה, לעיני המיניסטר האנגלי-צ׳רצ׳יל – נפצעו שבעה יהודים על ידי הערבים. מה עשתה הממשלה, ממשלת הנציב העברי, כדי למצוא את הפוצעים ואת מסיתיהם ולהענישם? מדוע נתנה הממשלה להתפשט בין הערבים לדעה כי הפוגע ביהודי פטור? כי לא יקרא אפילו למשפט?

ומה היתה תשובת היהודים על הפרעות בחיפה? – שביעת רצון גמורה מהנאום של צ׳רציל.

הפרעות בירושלם בשנה שעברה הזכירו לנו את ימי קישיניוב. ושורת ההתנפלות על היהודים בארץ השנה מזכירה לנו את יום 17 לאוקטובר ברוסיה, יום הפרעות על היהודים בקל״ז עירות וכפרים עם מאות הרוגים ואלפי פצועים. כעבור 15 שנה מאחרי הימים ההם נכנסו יהודי דרום רוסיה לתקופת אוקריינה, לתקופה נוראה של התקוממות כל הכחות השחורים מבין העם למען השמיד את ישובי היהודים באוקראינה.

הפרעות ביפו הלמו אותנו כרעם ביום בהיר. פתאם נתך עלינו זעם גורלנו האיום בין הגוים. אנטישמיים מובהקים מאירופה ושונאי ישראל מזרחיים נתנו יד לבצע בנו רצח ושוד.

ארוכות המתיקו אויבינו את זממם עלינו. לנו הוברר עכשיו, שהפרעות היו מוכנות מראש במקומות שונים בארץ שבועות רבים לפני התפרצן, שהפרעות ביפו התחוללו דוקא ביום שהצבא יצא במקרה לטיול (לפי הודעות רשמיות) וראש המשטרה אף הוא יצא את יפו; שהסתדרות ערבית בעזרת פקידי הממשלה אורבת ליהודים בארץ ומסיתה בנו באופן שיטתי את ההמונים.

עובדא היא, שההמונים הרוסים, הפולנים והערבים מוכשרים להיות מוסתים עלינו ולעולל בנו מעשי רצח ואונס לבלי גבול. ועובדא היא שמצבנו בארץ לא התבסס עד כדי שנוכל להשיב אחור כל התנפלות פתאומית מראשית התפרצה.

לעינינו הולכים ונמחים מעל פני האדמה חלקים גדולים מעמנו באוקראינה. ומי שנפקחו עיניו לראות עד כמה הורע מצבנו בארץ מפאת יחסי

השכנים אלינו, עד מה צמחה השנאה, גברה החוצפה ונשתרשה הרשעה כנגדנו בארץ, זה יתחיל לפקפק אם נוכל להחזיק מעמד עידן ועדנים בארץ עם חולשתנו כיום בעמדה ובכמות.

עלינו להחיש את מעשינו בארץ ולהגביר את פעולתנו. עלינו להתבצר על ידי כניסת יהודים עצומה ועל ידי הגנה עצמית.

בשנה שעברה קבלנו בירושלם התראה חרותה בדם, ונחל לאזור את כחותינו. פתחנו בפעולה לשם הסתדרות הישוב ולשם הגנתו.

ואולם „סן־רמו" וביאת הנציב העברי הרפו את ידינו. סמכנו על הממשלה ונחדל לדאג בעצמנו להגנת חיינו וכבודנו.

ב„תל־חי" עמד קמץ בחורים אמיץ והגין במשך שבועות רבים על עמדתנו בכבוד.

בהעירה גוליבינסק עמדו ר' חיים אוסטרי ובנו וחבריו ועצר בעד מחנה פורעים.

וביפו נמצאו בראשון למאי אלפי בחורי ישראל, ובכל זאת הצליחו אויבינו להפיל מקרבנו עשרות חללים. הסבה היא ברורה: לא חסר אמץ לב היה בעוכרינו, אלא אי־הסדר וחסר ההכנה.

אנשי תל־חי היו מאוחדים ברוח ומזוינים בנשק, על כן יכלו לעמוד.

בערי ארץ ישראל ובמושבותיה יש אלפי צעירים עברים. אם בכלם תפעם רוח גבורה, ואם כלנו נהיה מאורגנים ומוכנים להגנה על הישוב העברי בכל עת, עמוד נעמוד מוצקים כנגד אויבינו מבחוץ.

מבטה אכזב.

המושל העליון של ארץ ישראל האמין, כי השלום בין היהודים ובין הערבים בארץ יוקם מתוך רבוי־היחסים ההדדיים, אשר יוצרו באפן מלאכותי ב„סלונים הגבוהים". כל מה שיוסיפו היהודים והערבים להפגש בעסקים שונים, בועדים, בתערוכות, בנשפי זמרה כן תפשה ביניהם „ההבנה ההדדית" וכן ירחב השלום ביניהם. ההשקפה הזאת (המצויה מאד בחוגי היהודים המתבוללים, אבל המוזמה להלוטין על ידי הציוניות) שמשה לנציב העליון ליסוד מדיניותו בארץ ישראל. בארץ ישראל נוצר מצב של שלום מזויף מלווה בחנופה גלויה הדדית ובאיבה נצפנת. הממשלה דמתה שהיא מבטיחה את השלום בארץ; והיא שגתה, במקום השלום גברה גנבת הדעת ולחשו נחלי השנאה.

זה ארבעים שנה שהישוב החקלאי החדש הולך ונבנה בארץ. מושבותינו סבלו מזמן לזמן מהתנפלויות. ואולם מעולם לא פעלה עדיין בארץ הסתדרות מאוחדת במטרת חנוך המוני העם הערבי בכל הארץ לשנאה ולהתנגדות

תקיפה ליהודים ולקריאה בלתי פוסקת להתנפלות מאורגנת עלינו.

הפועל העברי בארץ ישראל נשא בצער רב בלבו וגם הביא מדי פעם לידי בטוי את יחסו השלילי אל קו ההנהגה המוטעה של הממשלה העליונה בארץ.

ואולם בדבר אחד היינו בטוחים: דם ישראל לא ישפך חנם בימי שלטון נציב עברי. לבטח אנו יושבים בארץ. הנציב העברי ישליט את במחון החיים והרכוש בארץ ישראל, וגם ליהודים יהיה שלום. פרעות לא יעשו בנו בימי הנציב.

והנה תקוה זו מעלה בנו. שוא היה מבטחנו.

הממשלה לא הבינה, שכל זמן, שחלק אחד מן הישוב – והוא הרוב – מזוין ומזדין, לא יכון השלום בארץ, וכי חרב תלויה תמיד על ראש המעוט הבלתי מזוין. ואף אנו לא חלנו את ההכנות לפרעות שנעשו בסתר מאתנו לא הרגשנו לגמרי בעבודת הארגון שהועד הנוצרי המושלמי והקונגרס החיפאי מנהל בעם הערבי בערים ובכפרים ימים רבים. אנו לא דאגנו להגנתנו.

ואת אשר לא יגרנו אתאנו.

„תנחומין".

„נחמו. נחמו עמי" קרא הנציב העליון בבית הכנסת. כל עם ירושלם היה באותו מעמד, הרבנים, האשכנזים, הספרדים והמזרחים, ישישים וגם נערים, אליעזר בן יהודה וזאב ז'בוטינסקי, והד הקריאה הזאת התפשט על פני כל הארץ והגיע עד הגולה הנדכאה. מושלה של ארץ־ישראל קורא: נחמו, נחמו עמי! המה הלב.

חלק אחד מהעם, והוא הפועל העברי בארץ־ישראל לא קבל אז את „התנחומין מתוך המפטיר". הוא חכה לפעולות.

עכשיו כשהעם מבכה את אסונו הגדול על קברות עשרות מתיו, נדם קולו של הנציב המנחם.

המושל העליון לא שלח אל העם ישר כל מלה של תנחומין לדרוש בשלום הפצועים, לנחם את האבלים ולעודד את הישוב העברי הנדהם.

והמעשים מדברים.

שוטרים ערבים בראש הבורות התנפלו על בית החלוצים ובמשך שתי שעות נלחמו עם נשקם, אשר נתן להם בשם שלטון הנציב העליון, כנגד בחורי ישראל בלתי מזוינים ובסוף התפרצו אל תוך הבית וישחטו 11 נפשות ויפצעו עשרות צעירים. הסופר העברי הגדול והיקר בעם י. ח. ברנר, חלק מנשמת האמה, ביחד עם 5 חבריו נהרג בביתו בכפר ערבי; שודד רכושם של משפחות פועלים הקלאים אשר גרו בין ערבים;

עשרות יהודים נהרגו ונפצעו בנוה שלום, ונגזלו ונשדדו החנויות העבריות בשוקי יפו; אלפים ערבים נאספו מכפרים רבים ויתנפלו על פתח תקוה, רחובות, חדרה, והרגו, פצעו, בזזו ושרפו.

נחמו, נחמו עמי.

שופטי צדק הרוצים נשלחו לנו מאת הנציב למען ישפטו קשה את היהודים אשר הגינו על נפשות אחיהם ואחיותיהם, כמו שבשנה שעברה נשפטו המגינים העברים ז׳בוטינסקי וחבריו לעבודת פרך לשנים רבות; שוטרים ערבים, ופקידים אשר השתתפו ברצח ובבזה לעיני השמש מטילים חפשים ברחובות נוה־שלום גם ממלאים את תפקידם בבתי משפט הממשלה בחקירת הפרעות שהם היו בין מחולליהן.

נחמו, נחמו עמי.

אניות באות לארץ ישראל ונושאות עליהן חבורות חלוצים, אשר התרו ועברו דרך גלגולי תלאות הדרך במשך שבועות ארוכים עדי זכו לראות את חפי־האם־המולדת ארץ־ישראל, מוחזרות בפקודת הנציב העברי על עקבותיהן להוביל את החלוצים אל הגולה למען יבשרו שם

נחמו, נחמו עמי!

ההסתדרות הציונית שולחת מכתב ליהודי ארץ־ישראל, המתאבלים באסונם, לנחמם מיגונם ולאמץ את ידיהם – פקידי הנציב העברי מניחים את ידם הגסה על האגרת הזו ומוחקים בה את דברי המנהיגים הציונים אל העם

נחמו, נחמו עמי!

ההודעה הרשמית.

ספור המעשה מתבקש מאליו: ראשון למאי — אספות פועלים — קומוניסטים יהודים — התנגשות וכו׳. מעכשיו הכל ברור, ישר וחלק ואין להקשות.

„ב 1 למאי הופרעה אספת־פועלים ברובע היהודי של יפו ע״י קומוניסטים יהודים״.

אימתי, איזו אספה וע״י מי הופרעה? לא מניה ולא מקצתיה. הכונה, כנראה, היא לתהלוכת־השלום, אשר סודרה ע״י הסניף היפואי של הסתדרות העובדים הכללית (ואגב, בידיעת המושל ובהסכמתו), ואשר נהפכה להגיגת־עם שקטה, שהשתתפו בה לא רק פועלים, אלא קהל־עם גדול, בהם זקן ונער וגם ילדים רבים, זו הלא עברה לעין כל תל־אביב בשלום ובסדר גמור ובלי כל הפרעה מצד מי שהוא, יצאה והזרה למקום שמשם יצאה, למטבח הפועלים, בסדר רב ובשלום, אין פריץ ואין צוחה.

ושוב, „אלה האחרונים (כלומר הקומוניסטים היהודים) גורשו הזרה אל רובע העיר, אשר תושביו יהודים וערבים מעורבים, שמשם באו״. כן, התהלוכה האחרת

של מתי־מספר, שעברה גם היא בשלום, נלותה ע"י שוטרים ערבים ונדחקה בעל כרחה על ידיהם לתוך שכונה ערבית, לא בגלל עשותה הפרעות בתהלוכה הראשונה, (לא היו כל הפרעות) אלא מתוך כונה גלויה של השוטרים הערבים לתת את המשתתפים בה בידי הערבים (המושלמים, בלשון ההודעה) השסויים, להתנפל עליהם ולירות בהם ובאחיהם.

„המאורעות שהיו מיד אחרי כן לא התבררו".

„צבא רב הובא מהרה (?) מלוד אל מקום המעשה והוא שם מיד (?!) קץ לפרעות".

„חושבים, כי לצבא לא היה צורך לירות".

„לפני בוא הצבא היו אילו (?) מעשי שוד ובזה".

„יש להצטער" וכן הלאה וכן הלאה לפי הנוסח הרגיל.

ידענו, ידענו הטיב את הלשון הזו ואת הסגנון הזה. עוד משם, מפי הצרים הרוסים שמענוה.

אתה המוכה אשם, אתה הנחבל והנהרג אשם.

„קומוניסטים יהודים"—המלים האלו עברו כבר את העולם כלו ונהרתו יפה יפה. שונאים קראו וצהלו: המנדט עוד לא נחתם. יש עוד תקוה...

אוהבים קראו ופניהם הורו: קומוניסטים — יהודים — שם — אין מפלט.

ואנו, עדי הראיה, קוראים את ההודעה הפרובוקציונית הזאת, יודעים את כל זיוף המאורעות הנורא, המכוון להבאיש את ריחנו, ורואים ברורות: ליד כסא של מעלה נמצא האיש הצר והאויב, אשר בחשבון ובדעת בדה את כתב־העלילה הזה כנגדנו ותקע אותו לידי „נציב יהודה", ומראש הר הצופים שלנו, ע"י הנציב היהודי נתנה הפעם הרב כנגדנו בידי משנאינו.

המשפט.

אנו המנוסים יודעים, כי כל פוגרום הוא של שתים. הפוגרום גופא והמשפט הבא אחריו, שהוא אינו פחות נורא ואיום מעצם הפרעות.

כך היה בקישינוב, בהומל ועוד, כן היה אשתקד בירושלים (עכו!) וכן — כן יהיה גם השתא לאחר יפו, פתח־תקוה, רחובות והדרה.

כי הנה נשלה ליפו לעמוד בראש החקירה האיש קרמק, זה שהצטין התפרסם בענין ז'בוטינסקי וחבריו אשתקד.

הכוון נתן: בולשביות, והכל יֵעָשה למען האשם אותנו, רק אותנו.

הנה דנים כבר את אלה שנמצאו בידיהם הפצים שדודים למאסר של ששה שבועות, כעל דבר גנבה רגיל. לאמר: מותר לך, מותר לך.

הנה דנו יהודי, שאת גיסו הרגו ואת חנותו שדדו, למאסר של שלשה

חדשים על אשר מצאו אתו אקדח. לאמר: אסור לך, אסור לך להגן על נפשך.

עדותנו, עדות האמת, המגלה את רקמת הסתרים שלפני הפרעות ואת גלויי הפרעות מראשיתן ועד סופן, והמראה על המשתתפים בהן, על הרוצחים והשודדים—נפסלת ולא אליה יושם לב.

השחיטה בבית ההלויץ והרצח במעון היצקרים, שנעשו במקומות מסוימים, ומשום כך יכלים לשמש יסוד לכל החקירה, לא נחקרו עדין ולא הבלטו להוד.

זו החקירה וזה המשפט!

והלא דבר־המשפט תלוי כלו בידי הממשלה העליונה, לא בפקיד זה ולא באחר, הנציב בעצמו הוא הלא הקובע את החוקרים והשופטים, זה האיש „בן־טוב־איש" הוא הלא ראש השופטים בארצנו.

עליהם האחריות ומידם יְדָרֵש!

אולם מה נזעק ומה נדרש וקולנו כקול קורא במדבר.

גם אז, גם עתה, גם שם, גם פה.

רבש"ע, האמנם גם פה? ז. דויד.

ממהלך „החקירה" והמשפט.

— הודיעו לממשלה על פרה אחת של קבוצת יפו, הנמצאת אצל שכן ערבי. זו שלחה שוטר לקחת את הפרה. הערבי לא רצה לתת, בדרשו שכר החזקת הפרה. לבסוף נמסרה הפרה לחבר הקבוצה — ובזה נגמר. לא אסרו את הערבי אף לא חקרו אותו.

— האסיר ׳אלברט פרנקו, שגיסו נהרג והנותו נשדדה — נשפט ל־3 חדשים מאסר בעון המצא אצלו אקדח.

— אחד השוטרים הערבים האסורים ברח מבית המאסר.

— הרבה מיושבי נוה־שלום, שראו בעיניהם את הפרעות ויודעים ידיעות חשובות, פוחדים להעיד על שכניהם, שרצחו ושדדו, וידם קצרה מעשות כלום כל זמן שהם גרים בין הערבים. „אם אעיד עליו — אז הוא יקום בלילה ויהרוג אותי", — אומרים הם. ישנם ערבים וערביות שמתפארים בגלוי לפני שכניהם היהודים: „ילך מכאן הצבא — נשחוט את כולכם".

— הרבה אנשים שהיו בתוך הפרעות פוגשים את השוטרים והפורעים אשר ירו והרגו ביהודים — מתהלכים חפשים ואינם יכולים לעשות כלום לזה. יראים לגשת אל בית הממשלה, מקום שתיכף יעידו עליהם, כי ראום יורים בשוטרים ויאסרום. ואין למי לפנות.

— בשעת החפוש ב„קדם" נמצא ערבי שהוליך את המחפשים, ואשה אחת הכירה אותו, שהוא רוצח קרוביה, היא הודיעה הדבר לאופיצר האנגלי.

לַמַּצָּב.

———

התבערה עוד טרם שככה, ולא במהרה תאסף. אנו חיים בחזית והיא תמשך לא לירח ימים בלבד. לא. נפנוף דגלים בעלמא בינינו וביניהם אל יזכר ואל יפקד. כַּוָנֵי־הֵן יוסרו הצדה.

אפשר כי נפנוף דגלים בראש חוצות לא לנו הוא בכל הזמנים ומה גם בשעה זו ותהלוכת ראשון למאי לא היתה נחוצה. אפשר. אבל הן זהו רק כסות עינים והשאֲנַת שוא אם נבקש למצוא את „השעיר" בקרבנו ולשלחנו כופר נפשנו ולתלות בו את הקולר. מאחורי כתלנו עמד נבי־צ׳אלח ומה שהוכן לפרוץ בנבי־צ׳אלח ביום עלות בני־הסביבה בהמון לקברו ברמלה פרץ מבעוד ימים אחדים קודם.

לא מלחמת תנופה, לא מלחמת תגרה אבל מלחמת־מגן לנו למשך שָׁנים. חטאנו באי הבנת ערך הגדוד, אנו מוסיפים רפיון על פשע באי הערכתנו את עצם ההגנה עד היום. כשרון ההגנה אינו נקנה ולא יִקָּנה לנו בין אשמורה לאשמורה ולא בתרגילים חטופים בערב „נֶבִּי־מוּשֶׁה", „נבי־צ׳אלח" או כסות עינים אחר, כי אם באִמּוּן מֻדרג, בהגברת הכח, ובהכשרה עצמית מתמדת לעשׂיַת הפעולה הדרושה ברגע המכוּן: הנוך עצמנו נשינו וילדינו להגנה.

הנוך של פעולה אך לא דיבורים נבובים ומעשי־בהלה, אך לא טפוח רגשות־נקם ומעשי אָוֶן. לא אלה חלקנו. מוזהרים ומצווים אנו כולנו ההורים, המורים, האחים הגדולים ודַבָּרי הצבור להבין ולהורות לבל נִקּוֹם ולבל נצא בחוקת השכן הגָר בקרבנו.

ולא בגדר של הטפת מוסר הדברים האלה, כי אם ערכי־מדות הדרושים לעצם קיומנו פה.

— ולאחינו ולאחיותינו שבגולה, לבתי־אבות, אֲחֵי יוסף־חיים ויתומי ישראל באשר הנכם שם: גם חיי שאול גם קלון־המות נותן גם יותן לנו בארץ.

הזה יעכֵּב בעדֵנו?

— קומו עלו!

מרדכי.

———

פתח־תקוה.

א׳ אייר.

לפני כ6 שבועות ספר לי חיים צבי גרינשטיין ז״ל וכן גם מרדכי מֶר מפי יונס־אבו איז׳ראב מכפר יהודיה, כי שמע ביפו מפי עומר־אל־בתאר, כי בעוד זמן קצר, כעבור חודש ימים, יעשו הרג ביהודים. שאלתי אז את גרינשטיין, אם מסר את הדברים לעומדים בראש, ענני: כן, אך אין שמים לב. השבויים פה בשדה

המערכה וכמו כן הפצועים מקללים ביחוד את עומר־אל־בתאר, שהביא אותם בתוקף השפעתו על השיכים, לידי מצבם זה.

אחרי היום הראשון, יום הפרעות ביפו, קמה איזו תפיסה בין פועלי פ"ת הערביים, וביום ב' התחילו לעזוב את העבודה ולשוב כל אחד לכפרו.

בפ"ת סודרו משמרות. מן היום השני לא פשט איש את בגדיו לשנת לילה, והרוב לא ישן כלל. ביום ג' שלחנו דרישה לתושבי כפר־סבא ועין־חי, כי יאספו את רכושם ויבאו כלם להתרכז במושבתנו, כי שם צפויים הם לסכנה יותר גדולה מפני מיעוט מספרם, והם אמנם נשמעו לנו.

ביום ד' ראינו מפה את התבערות של כפר־סבא ועין־חי.

צעירי המושבה, כל הפועלים, החלוצים, חברי הקבוצות של עין־חי, גדוד־העבודה ותושבי כפר־סבא היו מסודרים ועומדים לפקודת ועד־ההגנה המקומי בראשות אברהם שפירא וסגנו אבשלום גיסין ז"ל. נשק כמעט אין לנו במושבה. הוכנו מקלות, אך למשחק הם לעומת הנשק הטוב והפצצות שחולקו ע"י ידים נעלמות בין ערבי הסביבה, המסודרים כצבא ערוך למלחמה, עם תחבושות יוד, קסרופורם וכו'. בקשנו מיפו, מאת הממשלה, כי ישלחו לנו צבא הגנה, אך בכל פעם קבלנו רק הבטחות, שלא יצאו אל הפועל. אור ליום חמשי, ראינו את כל הסביבה מוארה ע"י אותות אש. זה היה האות המותנה בין ראשי הכפרים לצאת בבוקר להתנפלות.

ביום החמשי, כ"ז ניסן, ב 8 בבוקר הודיעו הצופים, כי מצפון מתקרב אל המושבה מחנה כבד מאד, וכי בדרכם הבעירו בערה בפרדס „בהריה" השייך לפ"ת. תכף יצאו כל המאוגדים בהגנה אל הגבולות. ביחוד התרכזו בצפונה של המושבה, שמשם חכו לבוא המחנה. ב 10 התקרב המחנה בן 400 איש רוכבים ורגלים בראשות השיך של הבדוים שקר־אבו־קישק, והתחילו יורים על השורה הראשונה של המגינים, על יד בית־האריזה. כעבור דקים אחדים נפלו מתים: אבשלום גיסין וחיים צבי גרינשטיין. חברי וחברות העזרה הסניטרית נמצאו אז בשורה הראשונה של המגינים בתוך מטר הכדורים. מהיריות נפצעה אשה אחת גם במרכז המושבה. המתנפלים הספיקו להכנס בשני הבתים הראשונים של המושבה, של זלמן גיסין ודוד פלטניק, אולם—נסוגו אחור, אם מטעמים אסטרטגיים, או תחת לחץ ההגנה, לא ברור. אז הופיע לעזרה הצבא ההודי, שהבריח את המתנפלים.

באותו זמן התחיל להתקרב מצד דרומית־מזרחית של המושבה מחנה של 2000 — 3000 איש מכפרי רנטיה, קולי, אומזרע, טירה־דנדן, רנטיס ויהודיה. המשמר בצד ההוא של המושבה היה בן 6 אנשים. הוא היה שולח מדי פעם להודיע על הסכנה המתקרבת, אך שומע לא היה לו. כלם היו טרודים בהתנפלות מצפון. ורק הודות לאוירון שהופיע וזרק בהם פצצות -- נתפזרו.

היד שסדרה את ההתנפלות כונה להשמיד כל נפש חיה מפ"ת, „עין־גנים,

כפר־סבא ועין־חי, ולהכחיד את המושבות האלו מעל פני האדמה. הם הובילו אתם על גמלים פחי נפט, למען הצית את המושבה. עוד בבוקר בקשו בעלי הגמלים, משבט דלדום, רשות מועד המושבה להכנס עם גמליהם. אחרי המתנפלים הלכו זקנים, נשים וטף טעונים שקים וסלים (הסלים לוקחו מפרדסי פ"ת מיום קודם), למען אסוף את השלל. הנשים נשאו על ראשיהם כדים מלאים כדורים לעזרת המתנפלים.

רבים הראו אומץ־רוח בשעת ההתנפלות. הזקן דוד נוביק רכב לבדו בלי חת לתחנת ראש־אל־עין לטלפן משם ליפו בדבר עזרה. אך בראשית דרכו פגש את הצבא ההודי החונה על אדמת פג"ה, ועל פי בקשתו הראשונה נתן המפקד הקפיטן הודסון את הפקודה לחוש לעזרת המושבה.

היום באו ערבים והודיעו, כי מתאספים ערבי־ההרים ומתכוננים להתנפל על מושבתנו, וכי מלבד רובים ופצצות נמצאים בידיהם גם 4 מיטרליוזים. ב. מ.

— מפי הערבים שנשבו במערכה בפ"ת נודע, כי הועד המושלמי־נוצרי ארגן הסתה כללית בכל הארץ במשך כמה שבועות וחדשים. שיכים, דרווישים ויתר נכבדי הכפרים הוסתו והסיתו את כפריהם להתנפל על המושבות העבריות. ביחוד הפנו את תשומת־הלב אל פ"ת, בתור הנקודה העברית הכי גדולה והשובה. הכפרים הקרובים פחדו להתחיל לבדם והסכימו רק אחרי שהתחברו 32 כפרים מן העמק ומן ההר, מסניריה ועד תל־כרם, כדי להתנפל יחד על המושבה. ההתקפה היתה צריכה להיות מעברים שונים. המתחילים בדבר היו צריכים להיות הבדואים של אבו־קשיק עם ערבי קלקילה, כפר־סבא, באר־עדש וכו', ובשעה שכל כחות ההגנה יפנו אל העבר ההוא, יתנפלו מדרום ערבי יהודיה, כפר־ענה, רנטיה וכו'. ההתקפה, לפי כל אותותיה, סודרה ע"י אופיצרים, זהו למעלה מכל ספק. בין המתנפלים היה גם אדם אחד, לבוש בגדי צבא, מצבע הקקי, ומשקפת לו לפניו וכו'. הדגל הירוק, שהונף פעם כה ופעם כה, שמש אף הוא להדריך את האגפים המפוזרים על קו של שלש מאות מטרים.

פתח־תקוה, המושבה הגדולה והעשירה ביותר, העירה בערבים את תאות־השוד, אחרי הצלחתם ביפו. ולכן עלתה הפעם בנקל ההסתה של שליחי הועד המושלמי־הנוצרי. כדאי לציין, כי המתנפלים מדרום, בני הכפרים יהודיה, כפר־ענה, רנטיה וכו', הם הפועלים שעבדו בפ"ת במשך עשרות שנים. בין הפצועים ע"י האוירון נמצאה ערביה זקנה, בת 70, אשר גרה עד עתה במושבה, בניה ובנותיה גדלו במושבה והם מדברים עברית ואידיש, והיא באה בין המתנפלים עם שק, להנות מן השלל.

— אחרי ההתנפלות מצאו, כי הערבים החביאו בין הפרדסים 100 פחים של נפט, להדליק את המושבה. לכל פצוע ערבי נמצאו תחבושת, צמר־גפן ובקבוק קטן של יוד.

ח ד ר ה.

— ביום הששי היתה ההתנפלות. התאסף המון רב (אלפים אחדים) מתול־כרם, ג׳נין ומשנים־עשר כפרים מסביבת חדרה. היהודים התרכזו כלם במרכז המושבה והגנו על עצמם באומץ. אולם להדוף אותם עזר האוירון, אשר זרק פצצות במתנפלים. מצד היהודים אין אבדות־אדם. הערבים הספיקו לשדוד 13 בתים, הרחוקים ממרכז המושבה, ושנים לשרוף באש. בין ההרוגים הערבים נמצאו 3 שוטרים מתול־כרם, עם מספריהם ונרתיקי רוביהם. הרבה יש להודות על הצלת המושבה לסגן מושל חיפה, מר אנדרוס, הנמצא במקום ועובד במרץ. פלוגות צבא הודיות נמצאות בתחנה וגם במושבה. מענין לציין, כי בשעה שהערבים שדדו את המושבה, ישבו שני חילים אנגלים, אשר באו באותומוביל מזרן להגן על המושבה, בבית אחד האכרים ונגנו על הפסנתר.

— בגן־שמואל עומדים כל הזמן על המשמר. הוסיפו מספר פועלים מחדרה והתבצרו. בס״ה נמצאים כעת בגן־שמואל 20 איש.

— למרות השקט החיצוני מרגש דבר־מה באויר. הממשלה מזכרון מזהירה מדי פעם על סכנת התנפלויות חדשות. אנו שומרים היטב, ביום ובלילה.

הצבא בקר את הכפר השכן ומצא שם הרבה נשק. את ראש הכפר אסרו.

י פ ה. א׳ אייר.

ביום השני, כ״ד ניסן, באו דרך טריעסט לחיפה באניה „גליציה״ 125 מהגרים. ביום הרביעי בשלש אחרי הצהרים כשנגמר זמן הקרנטין, נתקבלה פקודה לא להוציא אותם העירה מסבת המצב. רק אחרי השתדלות מרבה הוציאום ביום החמשי בבקר והכניסום לבית הלינה.

ביום הרביעי, כ״ו ניסן, הודיע ועד הצירים יפו ע״י מר מבשן שנתכונן להוריד את העולים מהאניה שיצאה מיפו לחיפה, ובאותו זמן הודיע ועד הצירים ירושלם, כי אניה עם 250 עולים באה לחיפה מקושטא, וכי עלינו להעלות לאניה זו את הבאים באניה מיפו ולשלוח את כלם לפורט־סעיד.

מיד טלפנו לועד הצירים ירושלם, ע״י ועד הצירים חיפה, כי היות ובחיפה שקט ואין שום סכנה בהורדת האנשים, וכי זהו עלבון לאומי לא להוריד את העולים בא״י, אנו מבקשים להוריד אותם לחיפה. על זה ענה ועד הצירים בקצרה: „אל תתערבו בפוליטיקה״. פנינו ע״י ועד העיר לועד הלאומי במחאה על הסכימו להחלטה זו, וד״ר טהון ענה שאי אפשר לשנות את ההחלטה, אבל הבטיח לסדר ישיבת הועד הלאומי בענין זה ולהודיע לנו את תוצאותיה. עד הרגע הזה אין עוד שום ידיעה מישיבה זו.

האניה מיפו לא באה לחיפה; אומרים, שהיא הלכה ישר לבירות.

ביום השבת, כ״ט ניסן, באה האניה „דלמציה״ מקושטא ואתה 175 עולים.

עלינו על האניה יחד עם מנהל ההגירה. הוא נתן רשות לרדת מהאניה רק לאנשי א"י שבאו מבירות ומקושטא; והודיע שיש לו פקודה לא להוריד מהגרים.

הודענו מיד ליפו וגם לירושלם, דרשנו לעשות דבר מה בענין זה. שום ידיעה לא קבלנו.

פנינו לועד העיר חיפה ולמשרד ההגירה של הממשלה, בקשנו ברורים. במשרד ההגירה הראו לנו טלגרמה זו: „עד פקודה חדשה לא להוריד שום מהגר לחפי א"י". הראו גם מכתב ממחלקת העליה הראשית לועד הצירים ירושלם, המודיע ע"ד הפקודה הזאת.

מהרנו למושל חיפה לבקש ממנו להודיע לירושלים, שהמצב בחיפה שקט ומרשה להוריד את העולים. את המושל לא מצאנו במשרדו, הוא היה חולה, ובינתים הלכה האניה לצד יפו.

הליפו? ואם יעלה שם להוריד את העולים האלה?

המאורע הזה השפיע על קהל חיפה באופן מחריד.

* * *

אתמול שלח המושל לקרוא אליו שלשה באי־כח הסתדרות הפועלים. המושל לא היה, וסגנו קבל אותם במקומו. הוא הודיע להם, שהמושל מבקש מהם להשתדל ולהרגיע את הפועלים והחלוצים, שיהיו שקטים ולא יביאו לידי בלבולים, שהמצב דורש התאמצות וכו'.

ענו לו: לא ברור לנו לשם מה נקראנו הנה ועלפי מי מכוונים הדבורים האלה, שנהיה שקטים ולא נביא לידי בלבולים. ביפו פורעים בנו. את הפורעים בחיפה לא אסרה הממשלה, ובמקום זה אסרה בשבת שני יהודים. בישיבה של באי כח העדות השונות, שהיתה ביום הששי בבית הממשלה בנוכחות המושל, נאמרו דברי התנפלות גסה על הפועלים והחלוצים (אמרו שהם אנשים מחסרי־אחריות, יחפים, שכורים וכו' נכונים להתנפל) והמושל שמע כל זאת ושתק. העובדה שלא נתנו ביום השבת לרדת ל־170 העולים מרגיזה ומחרידה את כל קהלת־חיפה. אנו מוחאים בכל תוקף נגד הפקודה ומבקשים לבטלה, וביחוד שלפי דברי הממשלה שקט בחיפה והכל בסדר גמור.

— ע"ד ענין העבודה בג'נין. גמרנו עם הממשלה לשלוח שמה 60 איש לעבודת הממשלה והנה עכשיו קבלנו פקודה לא לשלוח אותם. הטעם: הערבים הפיצו שמועה שהיהודים באים שמה להתנפל עליהם, ומשום כך חושבת הממשלה שלא טוב כעת לשלוח שמה את האנשים.

ועבודת־גנין הלא של הממשלה היא, ובגנין יש צבא רב, ומקום העבודה היא ע"י מהנה־הצבא.

עכשיו הודיעו מסמך, כי את כל הנגרים העברים פטרו ואת הערבים השאירו.

י. א.